

Київський університет імені Бориса Грінченка

ОВСІЄНКО ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНА

УДК 378.016:811.161.2'42

**МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ
НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Київському університеті імені Бориса Грінченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор
Караман Станіслав Олександрович,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
професор, завідувач кафедри української мови.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Копусь Ольга Антонівна,
ДЗ “Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського”,
перший проректор з навчальної та науково-педагогічної
роботи;

доктор педагогічних наук, професор
Симоненко Тетяна Володимирівна,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
завідувач кафедри методики навчання, стилістики і
культури української мови навчально-наукового інституту
української філології та соціальних комунікацій;

доктор педагогічних наук, доцент
Греб Марія Михайлівна,
Бердянський державний педагогічний університет,
завідувач кафедри української мови та славістики.

Захист дисертації відбудеться 7 червня 2018 р. о 12 годині 30 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.133.05 у Київському університеті імені Бориса Грінченка, за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04212, м. Київ, вул. Тимошенка, 13-Б.

Автореферат розіслано “27” червня 2018 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Р. С. Дружененко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Реалії сучасної вищої педагогічної освіти, процеси демократизації в українському суспільстві закономірно поживляють науковий інтерес дослідників до практикоорієнтованих дисциплін у царині філології, які розвивають мовне чуття, мовно-естетичний смак студентів філологічних спеціальностей.

Стрімкий розвиток антропоорієнтованих наукових знань, активізація досліджень мови з позиції лінгвістики тексту й дискурсу, технологізація та інформатизація гуманітарної освіти і водночас недостатня суспільна увага до об'єднувальної, ідентифікувальної ролі мови особливо актуалізують питання лінгвістики тексту як науки і навчальної дисципліни. Майбутній філолог має оволодіти теорією тексту, а також відповідним методичним інструментарієм у його використанні. На це орієнтують законодавчі та нормативні документи (Закон України “Про вищу освіту”, Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття), Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті, Державні стандарти початкової, базової і повної середньої освіти).

Лінгвістика тексту як наука і навчальна дисципліна посідає вагоме місце в сучасному гуманітарному знанні й, відповідно, має свій об'єкт, предмет, методи дослідження, формує зв'язки з іншими дисциплінами; є засобом удосконалення пізнавальних і креативних умінь і навичок студентів, слугує підґрунтям для формування лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, основою їхнього мовленнєвого розвитку і використання здобутих знань у професійній діяльності. Саме тому останнім часом проблемам творення, інтерпретування, трансформації тексту відведено значне місце не лише в лінгвістичних дослідженнях, а й у вищівському курсі лінгводидактики. До навчальних планів філологічних інститутів (факультетів) уведено дисципліну “Лінгвістика тексту”, побудовану на засадах міждисциплінарної інтеграції, що передбачає виявлення найбільш загальних механізмів текстотворення, пов'язаних із взаємодією внутрішньої та зовнішньої форм тексту, закономірностями його циклу – від створення до розуміння, незалежно від комунікативної сфери функціонування.

Теорію лінгвістики тексту як самостійної галузі мовознавства та генезу поняття “текст” описано (у період із середини ХХ – початку ХХІ століть) в працях німецьких лінгвістів К. Еріха, К. Кноблеха, Е. Косеріу, М. Шернера; українських мовознавців О. Білецького, Л. Булаховського, О. Воробйова, А. Загнітка, І. Ковалика, В. Кононенка, О. Маленко та інших. В останні роки з'явилася значна кількість праць, присвячених проблемам інформативної організації тексту, форм текстового спілкування і текстових одиниць, рівнів та підрівнів тексту, його категорійної організації (Ф. Бацевич, А. Ворожбитова, М. Голянич, С. Гриньов, Т. Єщенко, І. Зимня, Т. Космеда, І. Кочан, Ю. Левицький, А. Новиков, О. Селіванова, К. Серажим, Т. Радзієвська та ін.).

Текст, його закономірності, створення, структуру, розуміння багатоаспектно досліджували українські лінгводидакти (З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, М. Греб, І. Дроздова, Л. Златів, С. Караман, О. Копусь, О. Кучерук, Л. Мамчур, В. Мельничайко, А. Нікітіна, С. Омельчук, М. Пентилюк, Т. Симоненко, І. Хом'як, Г. Шелехова, С. Яворська та ін.). Науковці зазначають, що стрижневим складником у навчанні мовознавчих дисциплін має бути текст із його стилістичними, жанровими

і структурними особливостями, проте аналіз спеціальної літератури дає змогу констатувати, що на сьогодні недостатньо дослідженими залишилися питання змісту методики навчання лінгвістики тексту; упровадження форм, методів, засобів навчання лінгвістики тексту з урахуванням суспільних і педагогічних вимог; сучасних підходів до формування образу українськомовного вчителя, здатного засобами мовної комунікації розв'язувати складні професійні й суспільні завдання.

Вивчення джерел з філософії, психології, педагогіки, лінгвістики, лінгводидактики в контексті проблеми навчання лінгвістики тексту й актуальність дослідження підтвердили необхідність розв'язання суперечностей між:

- об'єктивною потребою вдосконалення мовної освіти й недостатньою розробленістю теоретико-методичних засад навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури у лінгводидактиці вищої школи;
- активізацією сучасних лінгвістичних досліджень тексту та недостатньою лінгводидактичною інтерпретацією в теоретичному змісті навчально-методичних комплексів із мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін;
- наявністю теоретичних знань із лінгвістики тексту в майбутніх учителів української мови і літератури та неналежною сформованістю в них лінгвістичної і методичної компетентностей;
- потенційними можливостями інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні лінгвістики тексту й недостатнім їх використанням в освітньому процесі вишу.

Необхідність обґрунтування теоретико-методичних засад навчання лінгвістики тексту, зокрема психолого-педагогічних основ навчання, теоретико-прикладного аспекту навчання майбутніх учителів, упровадження ефективних технологій навчання лінгвістики тексту й зумовили вибір теми дисертаційної роботи ***“Методика навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу”***.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація пов'язана з науковою проблематикою досліджень кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка “Філософські, освітологічні та методичні засади компетентнісної особистісно-професійної багатопрофільної університетської освіти” (державний реєстраційний номер 0110U006274) та кафедри української лінгвістики і методики навчання ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” “Актуальні проблеми мовознавства, лінгводидактики та інноваційні технології навчання у ВНЗ” (державний реєстраційний номер 0112U004562). Тему дослідження ***“Методика навчання лінгвістики тексту студентів філологічних спеціальностей на засадах компетентнісного підходу”*** затверджено вченою радою Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (протокол № 5 від 26 лютого 2013 р.), погоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 23 квітня 2013 р.) та уточнено на засіданні кафедри української мови Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка у формулюванні

“Методика навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу” (протокол № 5 від 29.11.2017).

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад та розробленні методики навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу.

Відповідно до теми й мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати історичну динаміку розуміння тексту як багатоаспектного феномену у філософській герменевтиці, лінгвістиці, психолінгвістиці й лінгводидактиці.
2. Розкрити й уточнити сутнісні характеристики базових понять дослідження.
3. Схарактеризувати психологічні чинники та лінгводидактичні засади формування лінгвістичної та методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури.
4. Проаналізувати зміст навчально-методичного забезпечення процесу формування лінгвістичної та методичної компетентностей студентів філологічних спеціальностей.
5. Розкрити лінгводидактичний потенціал технологій навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на компетентнісних засадах.
6. Визначити критерії, показники, рівні сформованості лінгвістичної та методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури.
7. Розробити методику навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу та експериментально перевірити її ефективність.

Об’єкт дослідження – навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу.

Предмет дослідження – принципи, підходи, форми, методи, засоби, технології, лінгводидактичні стратегії навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу.

Концепція дослідження. Потреба в обґрунтуванні теоретико-методичних засад навчання лінгвістики тексту та розробленні методики формування лінгвістичної й методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури зумовлена зростанням вимог до якості освіти загалом, педагогічної зокрема.

Теоретичне й практичне вивчення проблеми дало змогу сформулювати *провідну ідею дослідження*: опанування лінгвістики тексту майбутніми учителями української мови і літератури є важливим складником системи їхньої фахової мовної підготовки, що ґрунтується на усвідомленні суб’єктами освітнього процесу ролі, функцій тексту, його комунікативного спрямування, особливостей функціонування в різних сферах життєдіяльності, когнітивно-розвивального потенціалу; формування за допомогою спеціальних вправ на текстовій основі лінгвістичної та методичної компетентностей.

Важливими положеннями концепції є розроблення методики навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу, що передбачає: 1) реалізацію загальнодидактичних і специфічних принципів навчання лінгвістики тексту у виші та впровадження в

освітній процес сучасних підходів; 2) урахування типологічних характеристик студента як суб'єкта освітнього процесу, психологічних чинників формування лінгвістичної і методичної компетентностей; 3) ознайомлення майбутніх учителів української мови і літератури з теоретичними засадами лінгвістики тексту як науки, що розглядає текст як максимальну одиницю мови найвищого рівня мовної системи; продукт мовлення; одиницю, що виражає судження; цілісне і зв'язне повідомлення, створене для передавання та збереження інформації; суму, сукупність або множину фраз; структурну і смислову єдність; 4) упровадження системи спеціальних вправ, спрямованої на вироблення умінь і навичок здійснювати лінгвістичний аналіз, створювати й редагувати тексти різних стилів, жанрів, типів мовлення; 5) застосування продуктивних технологій навчання лінгвістики тексту, зокрема проблемно-модульної, інформаційно-комунікаційних та технологій роботи з текстом, що розширюють комунікативні можливості майбутніх учителів-словесників у раціональному накопиченні системи знань, сприяють формуванню в них мотивації до навчання, дають змогу залучити мультимедійні можливості сучасних засобів навчання для організації спостережень над текстами в різних формах існування (усній, писемній, комп'ютерній).

Концепцію, провідну ідею й основні положення дослідження зосереджено в **загальній гіпотезі**, що ґрунтується на припущенні про залежність ефективності навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури від упровадження поетапного навчання її на засадах компетентнісного підходу, оптимального добору принципів, підходів, форм, методів, засобів, технологій і лінгводидактичних стратегій.

Загальну гіпотезу конкретизовано в часткових, за якими формування лінгвістичної й методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури буде ефективним, якщо: спиратися на здобутки сучасної лінгвістики, психолінгвістики та лінгводидактики під час навчання лінгвістики тексту в мовленнєво-прагматичному та лінгводидактичному аспектах; урахувати такі процесуальні складники: орієнтувальний (ґрунтується на використанні студентами об'єктивних умов, необхідних для освітньої діяльності), виконавський (забезпечує послідовне просування студентів основними етапами навчання) і контрольний (потребує від студента спостереження за перебігом навчальної діяльності й порівняння її результатів із належними взірцями, а в разі виявлення розходжень – відповідного коригування орієнтувального та виконавчого її складників); упроваджувати проблемно-модульну, інформаційно-комунікаційні технології роботи з текстом, систему спеціальних вправ і завдань, що передбачають розрізнення різних типів текстів; моделювання текстів різних функціональних стилів, жанрів, типів мовлення; виділення в тексті надфразних єдностей та абзаців, зіставлення їх; визначення в тексті смислових категорій; з'ясування структурної організації тексту; виділення міжфразових зв'язків (зовнішніх та внутрішніх, контактних та дистантних); розрізнення видів і засобів мовних зв'язків; здійснення лінгвістичного аналізу тексту.

Методологічною основою дослідження, що визначає його стратегію, є положення філософії про діалектичне пізнання світу, єдність мови й мислення, форми і змісту; положення про мову як засіб спілкування, пізнання й відображення дійсності в людській свідомості; теорія мовленнєвої діяльності, сформульована в працях

Л. Виготського, С. Рубінштейна, О. О. Леонтьєва; основні положення гуманістичної психології й педагогіки, когнітивної психології, комунікативної та когнітивної лінгвістики, теорії тексту, герменевтики; Закон України “Про вищу освіту”, “Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті”, Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти; концепції мовної освіти; дидактичні, психологічні, лінгвістичні, лінгводидактичні дослідження з обраної проблеми.

Теоретичною основою слугували наукові дослідження в галузі філософії освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, І. Зязюн, В. Лутай, В. Огнев’юк, С. Подмазін та ін.); положення з теорії діяльності та розвитку особистості (Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Максименко, С. Рубінштейн, В. Семиченко, О. Сергеєнкова, С. Смирнов); педагогічні теорії компетентісного, особистісного, комунікативно-діяльнісного, текстоцентричного, контекстного підходів (А. Алексюк, Н. Бібік, В. Беспалько, І. Бех, А. Вербицький, С. Гончаренко, В. Давидов, Л. Занков, К. Костюк, А. Матюшкін, О. Пометун, О. Савченко, С. Сисоєва та ін.); теоретичні підходи до визначення й характеристики основних понять тексту й дискурсу в галузі герменевтики, лінгвістики тексту, психолінгвістики дискурсології та інших лінгвістичних і мовленнєвознавчих напрямів (Ф. Аст, Р. Барт, М. Бахтін, Ф. Бекон, Е. Бенвеніст, Т. ван Дейк, О. Йокояма, М. Фуко, З. Харрис, Н. Арутюнова, Ф. Бацевич, В. Борботько, А. Габідулліна, І. Гальперін, В. Дем’янков, Т. Єжова, С. Єрмоленко, А. Загнітко, А. Зеленько, І. Кочан, О. Кубрякова, В. Кузнєцов, М. Макаров, О. Потебня, Г. Почепцов, О. Селіванова, К. Серажим, Ю. Степанов, І. Хладеніус, Ф. Шлейермахер, Р. Якобсон та ін.); монографічні праці з проблем з’ясування компетентісних засад навчання лінгвістики тексту як основи формування лінгвістичної та дискурсної компетентностей (М. Бахтін, М. Жинкін, А. Загнітко, І. Зимня, І. Кочан, О. Павленко, В. Пасинок, О. Семенов та ін.); наукові джерела з навчання лінгвістики тексту (З. Бакум, А. Богуш, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Донченко, І. Дроздова, В. Загороднова, С. Караман, К. Климова, О. Копусь, І. Кучеренко, О. Кучерук, О. Любашенко, Л. Мамчур, А. Нікітіна, С. Омельчук, Н. Остапенко, М. Пентиліук, Т. Симоненко, І. Хом’як, С. Яворська та ін.); праці, присвячені визначенню шляхів формування педагогічної, мовленнєвої майстерності вчителя-словесника (Є. Голобородько, А. Капська, Л. Мацько, О. Мурашов, Т. Окуневич, Л. Паламар, М. Пентиліук, Г. Сагач, Т. Симоненко та ін.); дослідження основ професійної філологічної підготовки педагогів і розроблення методик мовленнєвої підготовки майбутніх учителів-словесників (Н. Голуб, В. Дороз, К. Климової, Л. Колток, Л. Туміної, О. Семенов, Н. Остапенко та ін.).

З метою реалізації поставлених завдань використано такі **методи дослідження**:

– *теоретичні*: аналіз і синтез філософської, мовознавчої, психолого-педагогічної, лінгводидактичної літератури з проблеми дослідження для визначення поняттєво-категорійного апарату й обґрунтування теоретико-методологічних засад та методики навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентісного підходу;

– *емпіричні*: педагогічне спостереження за освітнім процесом; бесіди, опитування, анкетування, тестування; аналіз самостійних робіт студентів; педагогічний (констатувальний, формувальний та контрольний етапи) експеримент; методи оцінювання й самооцінювання задля перевірки ефективності запропонованої

методики навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентісного підходу;

– *статистичні*: кількісний і якісний аналіз експериментальних даних з метою отримання достовірних результатів щодо ефективності розробленої методики навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентісного підходу, порівняльна характеристика результатів експерименту.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження: *уперше* в українській лінгводидактиці *науково обґрунтовано* теоретико-методичні засади навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентісного підходу; *з'ясовано* загальнодидактичні та специфічні принципи навчання лінгвістики тексту у виші, сучасні підходи, форми, методи, засоби, технології навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів-словесників на засадах компетентісного підходу; *розкрито* змістові характеристики поняття “текст” у філософській герменевтиці, лінгвістичній парадигмі, науковому полі психолінгвістики, лінгводидактичному контексті; *уточнено* сутність базових понять дослідження “компетентісний підхід до навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури”, “формування лінгвістичної та методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури”; *схарактеризовано* теоретико-прикладний аспект навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів-словесників на засадах компетентісного підходу; *запропоновано* концепцію поетапного навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентісного підходу; *визначено* критерії, показники, рівні сформованості лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури; *розроблено* методику навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентісного підходу; *подальшого розвитку* набула теорія і методика реалізації інформаційно-комунікаційних технологій навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури, розроблення навчально-методичного супроводу педагогічного процесу у виші на засадах інтеграції мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін.

Практична цінність дослідження полягає в розробленні, науковому обґрунтуванні й експериментальній перевірці методики навчання лінгвістики тексту студентів філологічних спеціальностей на засадах компетентісного підходу і відповідних навчально-методичних комплексів із дисциплін лінгвістичного циклу, спецкурсів і спецсемінарів з української мови та методики навчання української мови; у створенні й перевірці під час дослідного навчання комплексу дидактичних засобів: вправ і завдань, дидактичного матеріалу, тестів. Матеріали дослідження можуть бути використані в освітньому процесі вищих навчальних закладів під час викладання мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін, проведення спецкурсів, спецсемінарів, різних видів практик.

Достовірність результатів дослідження забезпечена науково-методичним обґрунтуванням вихідних положень, що спираються на сучасні досягнення дидактики, психології, психолінгвістики, лінгвістики, лінгводидактики; ефективним використанням теоретичних, емпіричних і статистичних методів, що відповідали предмету, меті й завданням дослідження; упровадженням розробленої методики у

вишах різних регіонів України; позитивною динамікою результатів експериментального навчання; апробацією дослідження на міжнародних, усеукраїнських, регіональних конференціях, семінарах та круглих столах.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” (довідка № 213 від 03.03.2018 року), Київського університету імені Бориса Грінченка (довідка № 8-н від 01.03.2018 року), Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 57-01/309 від 12.03.2018 року), Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем’янчука (довідка № 031/143 від 14.06.2017 року), ДЗ “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського” (довідка № 87/01 від 17.01.2018 року), ДЗ “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Старобільськ) (довідка № 1/379 від 29.03.2018 року), Національного університету “Чернігівський колегіум” імені Т.Г. Шевченка (довідка № 16 від 30.03.2018 року), Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (акт №1426/01-60/39 від 25.04.2018 року).

Апробація результатів дослідження. Стратегічні аналітичні міркування, представлені у дисертації, було оприлюднено в доповідях і виступах на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях: “Лінгвалізація світу” (м. Черкаси, 13-14 травня 2010 р.); “Теоретична і дидактична філологія: надбання, проблеми, перспективи розвитку” (м. Переяслав-Хмельницький, 17-18 травня, 2012 р.); “Текст у сучасному лінгвістичному вимірі” (м. Переяслав-Хмельницький, 18-19 квітня 2013 р.); “Мова – література – культура в контексті національних взаємозв’язків” (м. Бердянськ, 23-24 травня 2013 р.); “Проблеми модернізації образовательного процесса в школе и ВУЗе. Традиции и инновации в педагогике начальной школы” (г. Симферополь, 25-27 сентября 2013 г.); “Формування мовної особистості в багатоступеневій системі освіти: досвід, реалії, перспективи” (м. Івано-Франківськ, 17-18 жовтня 2013 р.); “Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор” (м. Ялта, 20-21 березня 2014 р.); “Організація самостійної роботи студентів в контексті підвищення якості освіти: особистісний вимір” (м. Донецьк, 10-11 квітня 2014 р.); “Теоретична і дидактична філологія: надбання, проблеми, перспективи розвитку” (м. Переяслав-Хмельницький, 2-3 жовтня, 2014 р.); “Актуальні проблеми сучасної дошкільної та вищої освіти” (м. Одеса, 29-30 жовтня 2014 р.); “Багатоманітність культур як педагогічна проблема” (м. Бердянськ, 17-18 вересня 2015 р.); “Economics, management, low: socio-economic aspects of development” (Italy, Roma, January 29, 2016); “Economics, management, low: problems of establishing and transformation” (UAE, Dubai, February 29, 2016); “Economics, management, low: innovation strategy” (China, Zhengzhou, March 28, 2016); “Теоретична і дидактична філологія: надбання, проблеми, перспективи розвитку” (м. Переяслав-Хмельницький, 6-7 жовтня 2016 р.); “Сучасні стратегії педагогічної освіти в контексті розбудови суспільства сталого розвитку та концепції нової української школи” (м. Київ, 2-3 листопада 2017 р.); “Science and education : trends and prospects” (United States of America, Taunton, February 23, 2018); усеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях: “Актуальні проблеми шкільної та вишівської лінгводидактики: реалії та перспективи. Доробок наукової школи М. І. Пентилюк” (м. Херсон, 7-8 квітня 2011 р.); “Лінгвістика наукового тексту:

теорія і методика” (м. Херсон, 13-14 жовтня 2011 р.); “Актуальні проблеми культури української мови і мовлення” (м. Острог, 1-2 листопада 2012 р.); “Образне слово Луганщини” (м. Луганськ, 10-11 квітня 2014 р.); “Актуальні проблеми культури української мови і мовлення” (м. Острог, 6-7 листопада 2014 р.); “Українська культура ХХ-ХХІ століття: екзистенційний, компаративний та гендерний аспекти” (м. Одеса, 7-8 листопада 2014 р.); “Розвиток національно-мовної особистості в умовах неперервної освіти: надбання, реалії, перспективи” (м. Умань, 22-23 жовтня 2015 р.); “Актуальні проблеми культури української мови і мовлення” (м. Острог, 5-6 листопада 2015 р.); “Актуальні проблеми лінгводидактики: реалії та перспективи” (м. Херсон, 7-8 квітня 2016 р.); “Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського – джерело формування українськомовної особистості” (м. Умань, 28 вересня 2016 р.); “Розвиток національно-мовної особистості в умовах неперервної освіти: надбання, реалії, перспективи” (м. Умань, 10-11 листопада 2016 р.); “Лінгвістичний і лінгводидактичний дискурсивний простір: здобутки і перспективи” (м. Київ, 12-13 жовтня 2017 р.); *міжнародному освітньому форумі* “Особистість в єдиному освітньому просторі” (м. Запоріжжя, 7-18 квітня 2014 р.); *усеукраїнському науково-практичному семінарі* “Інноваційні технології в організації виховної роботи у початковій школі” (м. Умань, 10 лютого 2016 р.); *усеукраїнській нараді-тренінгу* “Педагогіка партнерства і компетентнісний підхід у процесі викладання дисциплін української філології як основа для успішної самореалізації майбутнього фахівця-інноватора” (м. Біла Церква, 7-9 червня 2017 р.); *круглих столах*: “Методика навчання української мови в системі компетентнісної освіти” (м. Київ, 25 лютого 2013 р.); “Урок української мови в системі компетентнісної освіти” (м. Київ, 28 березня 2014 р.); “Сучасні підходи до навчання української мови і літератури в школі” (м. Київ, 19 березня 2015 р.); “Оцінювання навчальних досягнень з української мови учнів ЗНЗ” (м. Київ, 17 березня 2017 р.); “Актуальні проблеми компетентнісного орієнтованого навчання української мови в сучасних закладах освіти” (м. Київ, 16 березня 2018 р.).

Публікації. Основний зміст дисертації викладено в 47 наукових працях, із них 1 монографія (одноосібно), 8 навчальних і навчально-методичних посібників (7 у співавторстві); 38 статей у наукових журналах і збірниках наукових праць, зокрема: 17 – в українських фахових виданнях, 10 – у виданнях Білорусі, Польщі, Росії, Болгарії, Канади, Китаю, Італії, ОАЕ, США; 8 публікацій апробаційного характеру у збірниках конференцій і науково-методичних журналах України.

Особистий внесок автора у навчально-методичних посібниках зі співавторами. У посібникові “Українська мова. Тренувальні тестові завдання (відповідає чинній програмі ЗНО з української мови)” особистий внесок здобувача полягає в розробленні тренувальних тестових завдань до тем “Графіка. Орфографія”, “Слово і його лексичне значення”, “Склад лексики сучасної української мови з погляду її походження, функціонування, уживання”, “Фразеологія”, “Складне синтаксичне ціле. Абзац. Актуальне членування речення”, “Стилі мовлення, їх основні ознаки, функції. Норми сучасної української літературної мови. Засоби стилістики”, “Типи мовлення. Тема й основна думка висловлювання”, “Текст у форматі ЗНО”. У навчально-методичному посібникові для студентів філологічних спеціальностей “Українська лінгвістика” розроблено такі теми: “Напрями лінгвістичних досліджень”, “Лексикологія. Розділи

лексикології” (Розділ 1. Лінгвістика як наука і навчальна дисципліна), “Галузі лінгвістичної науки на зламі століть” (Розділ 2. Дослідницькі пріоритети в галузі лінгвістики), “Семантичний аспект вивчення слова. Значеннєве і смислове сприйняття слова”, “Метафоризація як засіб розширення семантики слова. Структура значення знака” (Розділ 3. Лінгвістика як розділ семіотики. Семасіологія) та практичні завдання до них. У навчально-методичному посібникові “Сучасна українська літературна мова” здобувачці належить розроблення передмови та теоретичного і практичного матеріалу до тем “Загальні відомості про синтаксис і пунктуацію”, “Способи відтворення чужого мовлення (пряма мова, непряма мова, діалог, цитата). У посібникові “Педагогічна практика студентів-філологів: методичні вказівки до проведення педагогічних практик” розроблено практичні рекомендації щодо організації переддипломної педагогічної практики (2.4. Переддипломна педагогічна практика), педагогічної практики у вишах I-II (2.5. Педпрактика у ВНЗ I-II рівнів акредитації) та III-IV рівнів акредитації (2.5. Педпрактика у ВНЗ III-IV рівнів акредитації). У навчальному посібникові “Основи професійної комунікації” особистий внесок здобувачки полягає в розробленні програми навчальної дисципліни “Основи професійної комунікації”, передмови, теоретичного матеріалу, основних понять і категорій, питань для обговорення, практичних завдань навчально-пізнавального характеру, індивідуальних завдань для самостійної роботи, індивідуальних навчально-дослідницьких завдань, завдань науково-дослідницького характеру, реферативних завдань, орієнтовних тестових завдань для самоконтролю, літератури (основної й додаткової), методичних вказівок до тем “Фахова мова як основа професійної комунікації”, “Інформаційно-комунікаційний процес: сутність та основні ознаки”, “Спілкування як основний складник фахової комунікації”, “Основні ознаки культури мови, мовлення і комунікації”, “Культура усної професійної комунікації”, “Основні засоби писемної професійної комунікації”, “Термінна лексика професійної комунікації”, а також рейтингової системи та критеріїв оцінювання знань студентів з означеної дисципліни, критеріїв оцінювання знань студентів теоретичного матеріалу та виконання практичних завдань навчально-пізнавального характеру, критеріїв оцінювання виконання студентами індивідуальних завдань для самостійної роботи, завдань науково-дослідницького характеру, реферативних завдань. У навчальному посібнику “Освітологія” розроблено такі теми: “Культурологія освіти”, “Економіка освіти”, “Освітня політика та освітнє право”, “Управління освітою”, “Методологія міждисциплінарних досліджень у сфері освіти”. У навчальному посібникові “Український синтаксис : практичний комплекс” здобувачці належить розроблення системи вправ та тестових завдань до тем “Типи словосполучень за будовою. Синтаксичні зв’язки у словосполученні”, “Типи речень”, “Головні члени речення”, “Однорідні члени речення”, “Засоби передачі чужого мовлення”, “Період”, “Складне синтаксичне ціле / надфразна єдність”.

Результати захищеної у 2007 році в Інституті педагогіки АПН України (м. Київ) дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова) з теми “Система роботи над переказами різних типів і стилів мовлення в 5-7 класах загальноосвітньої школи” в тексті докторської дисертації не використано.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 490 найменувань, із них – 19 іноземних. Повний обсяг дисертації становить 448 сторінок (із них 390 сторінок основного тексту). Робота містить 10 таблиць, 2 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет, концепцію, провідну ідею, гіпотезу; розкрито наукову новизну й практичне значення, методи дослідження; подано відомості про апробацію, упровадження, достовірність одержаних результатів.

У першому розділі – **“Текст як об'єкт теоретичного аналізу у філософії, лінгвістиці й лінгводидактиці”** – описано змістові характеристики поняття “текст” у філософській герменевтиці, схарактеризовано змістове наповнення означеного поняття у лінгвістичній парадигмі, досліджено функціонування поняття “текст” у науковому полі психолінгвістики, уточнено його термінологічну сутність у лінгводидактиці.

Аналіз і синтез спеціальних джерел засвідчує, що лінгвістика тексту як галузь мовознавчої науки та як навчальна дисципліна має безпосереднє відношення до філософії, психолінгвістики, стилістики, лінгвопрагматики, теорії літератури. Як галузь лінгвістики виокремилася в II половині XX ст., хоча витоки її сягають ще доби Стародавньої Греції й Риму, коли спершу розглядалася як мистецтво тлумачення стародавніх текстів, пізніше – в Александрійській та Антиохійській школах, – як учення про розуміння будь-яких текстів, тривалий час – як філософське вчення, що пізніше отримало назву “герменевтика”. Вивчення філософських праць дає змогу констатувати, що герменевтичні розвідки часів античності, орієнтовані на діалогічні відношення суб'єкта пізнання й тексту як об'єкта пізнання, вплинули на становлення антропоцентричного підходу до текстового аналізу й сприяли виокремленню культурологічного напрямку в текстології. Установлено, що тлумачення змісту поняття “текст” та спостереження над ним здійснювалося в працях філософів Стародавнього Сходу, староіндійських учених, які докладно вивчали лінгвістику й поезику. З'ясовано, що в Середні віки філософи приділяли значну увагу герменевтиці, оскільки мали на меті розкрити духовну глибину релігійних текстів, уникнувши двозначностей у поясненнях. У працях біблійного герменевта св. Августина обґрунтовано актуальні й донині положення про власне й переносне значення слів, тропи, про розуміння й пояснення (пояснюючи, розумію) на основі контекстуальної інтерпретації, божественну натхненність тексту й читача як домірність творчих потенціалів автора й адресата, що пізніше знайшло своє продовження у Ф. Шлейєрмахера як конгеніальність.

Узагальнення теоретичних напрацювань з означеної проблеми дало змогу встановити, що статус наукового поняття слово “текст” отримало лише у XVIII столітті в аспекті досліджень представників філософської герменевтики, з праць яких довідуємося, що слово “текст” походить з латинської мови (*textus*), яке первісно позначало “плетіння”, “тканину”. Згодом, у добу античності, римські ритори й граматисти почали вживати його в переносному значенні – “стиль”. У контекстах, що за структурою були більші, ніж одне речення, вживали *logos*,

lingua та ін. Поступальний розвиток герменевтики у ХІХ ст., зокрема, праці німецького філософа Ф. Шлейєрмахера, сприяв виокремленню її як методології наукового пізнання: розуміння тексту було введено до категорії системи філософії й розглядалося як вчення про чотири способи діалогічного процесу: діалогічний процес автора з читачем, читача з текстом, тексту з мовним матеріалом та тексту з історією авторської епохи, що в подальшому дістало своє продовження в працях Ю. Лотмана та М. Бахтіна (положення про подвійність текстового змісту для автора й читача та варіативність інтерпретації тексту).

У результаті опрацювання спеціальної літератури з'ясовано, що єдиного визначення поняття “текст” у філософії не існує й до сьогодні: спочатку його ототожнювали зі значенням слова, пізніше – із мовою, потім – зі штучною універсальністю знакової системи, що зумовлено появою філософських напрямів (герменевтика, структуралізм), які спочатку характеризували текст досить однобічно – лише через певний його втілений варіант, пізніше почали розглядати як багатоаспектне явище усіх галузей науки.

Аналіз спеціальної літератури дав змогу констатувати, що проблема тлумачення тексту з герменевтичних позицій частково вивчалася Л. Єльмслєвим, Ф. де Соссюром, П. Хартманом, Р. Якобсоном та ін. Установлено, що в аспекті дослідження “філософії тексту” важливими є праці С. Васильєва, В. Горського, В. Руднева, Г. Косикова, М. Фуко, Е. Бенвеніста, Р. Барта, М. Бахтіна, Ю. Крістевої, у яких визначено основні ознаки тексту, дискурсу і твору, їхні спільні й відмінні риси; водночас аналіз тексту зосереджувався на проблемах розуміння, інтерпретування, смислоутворення та функціонування в соціокультурному контексті.

Визначено, що філософська наука другої половини ХХ століття започаткувала дослідження тексту як проблеми середовища, яке є творцем наукових понять і теорій. У сучасній герменевтиці поняття “текст” розглядають досить широко: від писемної форми в межах природної мови до запису тексту в будь-якій знаковій системі; від форми живого висловлення до вираження почуттів і емоцій, відображених у формі вигуків і характеризують його як багатоаспектний процес, що забезпечує пізнавально-креативну сутність інтерпретаційної діяльності суб'єкта, зануреного в багатовекторну діалогічність із мовою, культурою тощо.

Аналіз і синтез змісту спеціальних джерел в аспекті обраної проблеми засвідчує, що лінгвісти (І. Арнольд, Н. Арутюнова, Ш. Баллі, Ф. Бацевич, М. Бахтін, Е. Бенвеніст, А. Вежбицька, О. Галапчук, І. Гальперін, Т. ван Дейк, Т. Єщенко, А. Загнітко, І. Ковалик, В. Кононенко, Н. Непійвода, О. Онуфрієнко, О. Падучева, Г. Почепцов, Т. Радзієвська, О. Селіванова, В. Шинкарук, І. Штерн, Г. Яворська та ін.) визначають текст багатоаспектно, зокрема, як: максимальну одиницю мови найвищого рівня мовної системи; продукт мовлення; одиницю, що виражає судження; цілісне і зв'язне повідомлення, створене для передавання та збереження інформації; суму, сукупність або множину фраз; структурну і смислову єдність; серединний елемент схеми комунікативного акту, яку спрощено можна уявити у вигляді трьохелементної структури: автор – текст – читач; писемний чи усний потік, що є послідовністю звукових, графемних елементів у синтаксичних структурах, які виражають комплекс пов'язаних між собою суджень; реально висловлене (написане) речення або сукупність речень, які можуть слугувати матеріалом для спостереження фактів мови.

Узагальнення теоретичних напрацювань з означеної проблеми дало підстави стверджувати, що текст у лінгвістиці визначено як цілісний мовленнєвий твір, стрижневий складник у процесі комунікації, який оцінюється за сукупністю: 1) *критеріїв*, основними складниками яких є матеріальне втілення, інтенційність, інформативність, комунікативність; 2) *ознак*: зв'язність, цілісність, упорядкованість, зрозумілість, автономність, доступність, прийнятність; 3) *комунікативних якостей*: правильність, точність, чистота та культура мовлення. Характерними елементами тексту визначено синтаксичну єдність, зв'язність структурних одиниць, певну інтонаційно-змістову спільність. Студіювання праць лінгвістів (Ф. Бацевич, А. Вежбицька, О. Галапчук, І. Гальперін Т. ван Дейк, Т. Єщенко, А. Загнітко, І. Ковалик, В. Кононенко, О. Селіванова, В. Шинкарук, І. Штерн, Г. Яворська та ін.) дало змогу констатувати, що він є продуктом цілеспрямованого мовленнєвого акту, закінченим, об'єднаним спільною метою, змістовим цілим; текст становить єдність речень, розташованих у певній послідовності й пов'язаних між собою за змістом, інтонацією, стилем.

У розділі з'ясовано, що різноманітність підходів до тлумачення досліджуваного поняття зумовлена багатьма причинами, основними з яких є: абсолютизація структурної організації тексту та граматичних засобів зв'язності; формально-структурна, жанрово-стилістична різноплановість текстів і специфіка способу їх репрезентації; багатоплановість підходів до лінгвістичного вивчення означеного поняття (онтологічний, гносеологічний, власне лінгвістичний, психологічний, прагматичний, комунікативний, модальний, структурний, номінативний, когнітивний, соціально-історичний); звуження функції тексту до рівня складника комунікативного процесу, посередника, засобу, процесу й мети комунікації; абсолютизація у складі дефініції певної категорії або кількох категорій тексту. Текст як елементарна (основна) одиниця мовлення – явище не тільки лінгвістичне, а й екстралінгвістичне. У сучасній лінгвістиці (що враховує лінгвістичні аспекти породження і сприймання тексту) він є продуктом, створеним мовною особистістю й адресованим мовній особистості. До того ж у тексті реалізується антиномія – системність / індивідуальність, без якої його зміст не може бути пізнаним. Характеристики тексту, які пов'язані, але безпосередньо не належать до мови, стосуються наукового тексту, що має високий рівень інформативності, унаслідок чого створюється певне напруження в процесі сприймання. Загалом у науковому полі лінгвістики досліджуване поняття функціонує як багатогранний феномен, тому не існує єдиного його розуміння і визначення. Більшість учених, оперуючи цим терміном, уникають його формулювання як універсальної мовної одиниці або ж тлумачать текст лише з урахуванням головних ознак, критеріїв, структури, типології, проблем породження і сприймання.

Узагальнення теоретичних напрацювань з означеної проблеми дало змогу з'ясувати, що текст як об'єкт вивчення психолінгвістики науковці (Г. Богін, О. Божович, Л. Виготський, М. Жинкін, І. Зимня, Г. Костюк, О. Леонт'єв, І. Синиця та ін.) характеризують багатоаспектно: як складну комунікативну структуру, за допомогою якої здійснюють комунікацію автор і адресат; складник типових моделей комунікації з обов'язковими компонентами: адресантом, адресатом, логікою викладу матеріалу, композиційною структурою, спрямованістю усіх мовних

засобів на реалізацію задуму та задля впливу на реципієнта; механізм спілкування та риторичного структурування у відповідному контексті; засіб отримання, зберігання, трансформації й використання знань, віддзеркалення концептуалізації і категоризації світу та внутрішнього рефлексійного досвіду; об'єкт, що має певну функціональну спрямованість і обмеження, які накладаються на його формування ситуацією спілкування; певне шифрування або код; комунікативну подію, яка пов'язана із сучасними інформаційними технологіями і здійснюється за допомогою роботи комп'ютера; фрагмент конкретної соціальної дійсності з визначеними локально-темпоральними межами, заданими соціальним змістом, ціннісними орієнтаціями, прагматичними настановами та мовно-комунікативною компетенцією представників певної спільноти або сфери суспільної діяльності; продукт мовленнєвої діяльності, який первісно породжується в момент створення його автором і може переживати повторні породження у процесі сприймання його реципієнтом; стрижневий компонент у процесі комунікації; основу успішного особистісного розвитку учнів і студентів, формування в них українськомовної комунікативної компетентності й риторичної культури.

Відсутність єдиного тлумачення поняття “текст” у мовознавстві зумовлено абсолютизацією його структурної організації та граматичних засобів зв'язності; формально-структурною, жанрово-стилістичною різноплановістю текстів і специфікою способу його репрезентації; багатоплановістю підходів до лінгвістичного вивчення тексту (онтологічний, гносеологічний, власне лінгвістичний, психологічний, прагматичний, комунікативний, модальний, структурний, номінативний, когнітивний, соціально-історичний); звуженням його функції до рівня складника комунікативного процесу, посередника, засобу, процесу й мети комунікації; абсолютизацією у складі дефініції певної категорії або кількох категорій тексту (наприклад, зв'язності).

Взято до уваги, що дослідження тексту в лінгводидактиці здійснюється у двох напрямках: перший ґрунтується на пізнанні граматичної природи тексту, оскільки вчені розуміють його як явище, що посідає вищу сходинку в системі мовних одиниць; другий – пов'язаний із віднесенням тексту до явищ мовленнєвого характеру з потужним виховним потенціалом, тому дослідники акцентують увагу на його комунікативних можливостях, оскільки особливу роль у вихованні, розвиткові суб'єктів навчання мають тексти, спрямовані на духовно-моральний розвиток особистості.

У результаті теоретичних узагальнень з'ясовано, що проблемі дослідження тексту відведено одне з чільних місць у лінгводидактичних розвідках З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіної, М. Греб, Н. Грони, Т. Донченко, І. Дроздової, С. Карамана, О. Копусь, О. Кучерук, Т. Ладиженської, Л. Мамчур, В. Мельничайка, С. Омельчука, М. Пентилюк, Г. Шелехової, І. Хом'яка, В. Шляхової та ін. Лінгводидакти текст розглядають як складну комунікативну структуру з урахуванням особистості автора та притаманними йому психічними, ментальними, соціальними, культурними, етнічними якостями, адресата (читача /слухача) з його рівнем сприймання і врахування ситуації спілкування; як писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближній перспективі смисловими зв'язками, а в загальнокомпозиційному, дистантному плані – спільною темою і сюжетною заданістю під час спілкування; як літературний чи інший твір або

його уривок для читання, аналізу тощо. У роботі текст потлумачено як багатофункційну мовну й лінводидактичну одиницю, реалізовану в усній і/або писемній формах, що має власну внутрішню структуру, характеризується змістовою, граматичною завершеністю, інформативністю, є продуктом монологічного й діалогічного мовлення, дієвим засобом комунікації, способом пізнання дійсності та розвитку особистості суб'єкта навчання.

У другому розділі – **“Теоретико-методичні засади навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу”** – з'ясовано ключові положення лінгвістики тексту як науки й навчальної дисципліни, визначено сучасні підходи до навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури, схарактеризовано компетентнісний підхід як методологічний орієнтир формування професійних і ключових компетентностей у майбутніх учителів-словесників.

Синтез теоретичних напрацювань з означеної проблеми дав змогу з'ясувати, що об'єктами лінгвістики тексту мовознавство визначає текст і дискурс як різновиди повідомлення, втілені в усній і писемній формах; предметом дослідження лінгвістики тексту є процеси породження, сприймання та інтерпретації текстів як носіїв різних типів повідомлень, організацію їх, функціонування в суспільстві, а також одиниці, категорії, структуру текстів різних типів, засоби зв'язку.

Установлено, що сучасні лінгвісти багатовекторно характеризують лінгвістику тексту: по-перше, як галузь мовознавства, що розглядає правила побудови зв'язного мовлення, комунікативні різновиди тексту, зумовлені текстоутворювальними функціями мовних одиниць та орієнтацією повідомлення на певного адресата; по-друге, як напрям лінгвістичних досліджень, об'єктом яких є правила побудови зв'язного тексту і його смислові категорії, що формуються за цими правилами; по-третє, як комплексну дисципліну, що вивчає багатоаспектну внутрішню організацію зв'язного тексту – семіотичну, структурну, комунікативно-прагматичну.

Аналіз теоретичних джерел засвідчив, що найбільш повно охарактеризовано лінгвістику тексту Ф. Бацевичем, І. Кочан, які розглядають її як галузь мовознавчих досліджень і навчальну дисципліну, що вивчає знакову (семіотичну), структурно-граматичну, семантико-змістову, функціональну, комунікативно-прагматичну організацію найрізноманітніших текстів, їхні одиниці, категорії, мовні засоби втілення, процеси породження, сприйняття та інтерпретації в універсумі соціо- та етнолінгвокультур.

Відповідно до логіки аналітико-пошукової роботи визначено, що в сучасній лінгвістиці відсутня усталена система методів, методик і прийомів аналізу тексту, що пояснюється значною кількістю напрямів його досліджень, різними підходами до текстових феноменів, їх трактувань та багатьма іншими проблемами. Однак розуміння тексту як смислової, комунікативної та естетичної єдності дало змогу лінгвістам з-поміж значної кількості процедур аналізу текстового матеріалу виокремити низку найчастотніших методів, до яких належать: семантико-стилістичний аналіз, зіставно-стилістичний аналіз, мотивний аналіз, контент-аналіз, інтент-аналіз, діалогічно-інтегративний аналіз, наративний аналіз.

У процесі вивчення спеціальної літератури з'ясовано, що з лінгвістикою тексту пов'язане вчення про дискурс – текст у сукупності прагматичних, соціокультурних,

психологічних та інших чинників; мовлення як цілеспрямована соціальна дія, як механізм, що бере участь у когнітивних процесах. До дискурсу належать не тільки власне мовні засоби, а й невербальні, за допомогою яких виражається референція, емоційно-оцінний вплив на співрозмовника. Усебічне вивчення його передбачає звернення до психологічних, етнографічних і соціокультурних стратегій породження й розуміння мовлення у певних умовах спілкування.

Аналіз теоретичних досліджень дав змогу з'ясувати, що лінгвістика тексту – це навчальна дисципліна, у межах якої найповніше сходяться, перетинаються, втілюються, функціонують усі без винятку одиниці, категорії, стилістичні засоби конкретних ідіоетнічних мов. У текстах виявляються найважливіші риси людей різних епох, соціально-економічні, політичні, культурні, естетичні та інші взаємини між людьми, країнами, регіонами. Загалом лінгвістика тексту як навчальна дисципліна постає у вигляді багатопредметного і багатоаспектного напрямку сучасного мовознавства, який охоплює проблематику породження, сприймання, інтерпретації, будови різноманітних тестів і функцій, які вони виконують у сучасному інформаційному суспільстві.

Розкрито взаємозв'язок між лінгвістикою тексту і методикою навчання мовознавчих дисциплін, метою і завданням якої є, по-перше, віднайти шляхи найбільш результативного навчання мовознавчих дисциплін з урахуванням закономірностей засвоєння теорії навчання мови, тексту зокрема; по-друге, вмотивувати ефективні форми, методи, прийоми, засоби та технології навчання основних розділів мовознавчих дисциплін, передовсім лінгвістики тексту; по-третє, допомогти викладачеві раціонально будувати лекційні та практично-семінарські заняття; по-четверте, показати викладачеві та студентів як зробити процес опанування теоретичним матеріалом продуктивним, як поєднати його з удосконаленням пізнавальних і творчих здібностей майбутніх фахівців під час аналізу текстів різних типів і стилів, як сформувані у майбутніх учителів української мови і літератури професійні, ключові та предметні компетентності в процесі аналізу тексту.

Інтерпретування лінгвістичних здобутків у лінгводидактичній контекст дало змогу встановити, що лінгвістика тексту як наука й навчальна дисципліна інтегрує здобуті знання з вивчених студентами мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін, формує у свідомості майбутніх учителів української мови і літератури мовне чуття, виробляє навички тлумачення глибинних смислів у текстах різних жанрів і стилів. Хоч лінгвістика тексту порівняно нова галузь мовознавства, все ж є однією з основних лінгвістичних дисциплін вишів. Саме в процесі роботи над текстом формуються лінгвістична, комунікативна, методична, соціокультурна, риторична компетентності студентів, розвивається їхня емоційна сфера, професійна компетентність, відбувається духовне збагачення. Тому для майбутнього вчителя-словесника особливо важливим є засвоєння лінгвістики тексту як основи власного мовленнєвого розвитку й використання відомостей із теорії тексту в подальшій професійній діяльності.

На основі аналізу змістового й технологічного аспектів підготовки майбутніх учителів української мови і літератури та застосування методу експертної оцінки було виділено й обґрунтовано пріоритетні підходи до навчання лінгвістики тексту (особистісно орієнтований, комунікативно-діяльнісний, контекстний,

текстоцентричний, компетентнісний), що сприяють самовизначенню, саморозвитку, самовдосконаленню майбутніх учителів-словесників.

З'ясовано, що упровадження сучасних підходів до навчання лінгвістики тексту можливе за умови використання текстової основи дидактичного матеріалу, оскільки текст є носієм інформації, засобом пізнання довкілля, формування у студентів національно-мовної картини світу. У дослідженні враховано, що проаналізовані сучасні підходи (особистісно орієнтований, комунікативно-діяльнісний, контекстний, текстоцентричний, компетентнісний) перебувають у системних взаємозв'язках, уможливають упровадження інноваційного змісту лінгвістики тексту, добір форм, методів, засобів, технологій навчання, адекватних змісту; забезпечення індивідуальної траєкторії навчання студентів; гарантують високий рівень і результативність підготовки кваліфікованого спеціаліста; сприяють оновленню змісту педагогічної освіти; посилюють її практичну орієнтацію; забезпечують спроможність випускника закладу вищої освіти відповідати новим запитам ринку; орієнтують на побудову освітнього процесу відповідно до якісного результату навчання майбутніх учителів української мови і літератури.

У розділі відповідно до пріоритетів сучасної освіти компетентнісний підхід визначено основним, спрямованим на формування в студентів-філологів низки ключових, загальногалузевих і предметних компетентностей, які сукупно становлять компетентність особистості й визначають її успішну адаптацію в суспільстві. В основу компетентнісного підходу до навчання лінгвістики тексту у вищій школі покладено концептуальну ідею, що ґрунтується на необхідності заміни традиційного репродуктивного навчання творчо-дієвим, яке має сприяти не лише оволодінню знаннями, вміннями й навичками, а й особистісному розвитку студентської молоді, формуванню системи соціокультурних потреб, самовдосконаленню особистості. Передбачуваним результатом упровадження компетентнісного підходу в процес навчання лінгвістики тексту є не поінформованість студента, а його вміння працювати з текстами, створювати власні тексти різної жанрово-стильової належності; сформованість лінгвістичної й методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури. Науковці (З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, М. Греб, І. Зимня, С. Караман, О. Копусь, В. Кремень, О. Савченко, Т. Симоненко, В. Химинець та ін.) переконують у тому, що компетентнісний підхід переміщує акценти з процесу накопичення знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку в особистості здатності практично діяти і творчо застосовувати здобуті знання та досвід у різних життєвих ситуаціях. З позиції сучасних дослідників, компетентнісний підхід спрямований на формування професійних і особистісних якостей, організаторських здібностей, уміння приймати рішення і брати на себе відповідальність; володіння необхідними комунікативними якостями; здатності оцінювати соціальні процеси, визначати місце й роль у них своєї професійної діяльності, знаходити шляхи її оптимізації. Компетентнісний підхід, крім конкретних знань і вмінь, охоплює здібності, готовність до пізнання і професійної діяльності, які формуються в процесі фахової підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури.

У розділі акцентовано, що ключовими поняттями компетентнісного підходу є “компетенція” і “компетентність”. Різниця між ними полягає в тому, що перше

визначається державою, установами та окремими особами, які уповноважені організувати відповідний вид діяльності; натомість друге набуває значення в процесі оволодіння знаннями, вміннями й компетентностями, указуючи на здатність індивіда виконувати певний вид діяльності. Якщо компетентність – це система знань, умінь, навичок та способів діяльності, то компетенції є результатом пізнавальної діяльності. Компетентнісний підхід до навчання студентів-філологів забезпечує формування в них низки ключових, загальногалузевих і предметних компетентностей, які сукупно становлять компетентність особистості й визначають її успішну адаптацію в суспільстві.

З'ясування теоретичного аспекту формування професійно значущих компетентностей майбутнього вчителя-словесника до певної міри ускладнюється наявністю в українських та зарубіжних наукових працях різновекторних підходів до тлумачення змісту понять “*професійна компетентність*”, “*лінгвістична компетентність*”, “*методична компетентність*”.

На основі аналізу різних підходів учених до визначення *професійної компетентності* вчителя української мови і літератури тлумачимо її як комплекс інтегрованих фахових якостей особистості майбутнього вчителя-словесника, що передбачає готовність до науково-педагогічної діяльності відповідно до означеної кваліфікації та ґрунтується на знаннях, уміннях, навичках, досвіді застосування здобутих знань у різноманітних ситуаціях, ціннісно-смисловому ставленні до власної фахової діяльності, а також професійної діяльності інших, є однією з підструктур особистісних характеристик фахівця.

У роботі *лінгвістичну компетентність* майбутнього вчителя української мови і літератури потлумачено як інтегративне утворення, результат осмислення мовно-мовленнєвого досвіду, що містить володіння знаннями з мови як суспільного феномену і динамічної знакової системи, її розвиток, будову та функціонування; застосування української мови на основі літературних норм; збагачення лексичного запасу; сформовані вміння аналізувати мовні факти з фонетики, лексикології, фразеології, морфології, синтаксису, стилістики; осмислення рівневих зв'язків мовних одиниць, взаємозв'язків між різними лінгвістичними науками, відомостей про роль мови в житті людини і суспільства.

Методичну компетентність майбутнього вчителя української мови і літератури визначено як комплексну характеристику притаманних йому якостей, пов'язаних із організацією освітнього процесу в контексті навчання учнів умінь текстосприймання й текстотворення. У розділі встановлено, що для методичної компетентності притаманні такі характеристики: знання теорії тексту; сформованість професійно значущих фреймових структур, наукової картини світу, дослідницьких, емоційно-вольових якостей, толерантності, професійної етики, корпусу прецедентних феноменів – текстів (зокрема й фразеологізмів), імен як презентантів мовної особистості словесника, умінь лінгвістичного й лінгводидактичного аналізу навчального тексту; володіння мовними жанрами педагогічного спілкування, просодикою, проксемікою, риторичною технікою; професійне керування невербальними засобами (жестами, мімікою, поставою); сучасна інформаційно-комунікаційна обізнаність у сфері навчальних технологій; усвідомлення ролі текстоцентризму в навчанні мови.

Установлено, що компетентнісний підхід є методологічним підґрунтям нової парадигми, що формується в системі сучасної вищої освіти України й зумовлює оновлення навчально-методичного забезпечення освітнього процесу; розроблення змісту програм навчальних дисциплін відповідно до компетентнісної моделі з виокремленням професійних і ключових компетентностей у майбутніх фахівців освітньої галузі, а також посиленням практичного компонента в мовній освіті; створення інтегрованих навчальних курсів, засвоєння яких сприяє формуванню у майбутніх учителів української мови і літератури різних видів компетентностей; визначення критеріїв і показників рівня сформованості лінгвістичної та методичної компетентностей на кожному з етапів навчання; розроблення системи контролю і корекції у процесі формування означених компетентностей у майбутніх учителів української мови і літератури.

У третьому розділі – **“Зміст і організація навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу”** – проаналізовано зміст навчально-методичного забезпечення лінгвістики тексту у закладах вищої освіти; визначено психолого-педагогічні та лінгводидактичні засади навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів-словесників на компетентнісній основі; обґрунтовано концепцію поетапного навчання лінгвістики тексту на засадах компетентнісного підходу; визначено критерії, показники й рівні сформованості лінгвістичної й методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури.

Проаналізовано робочі програми навчальної дисципліни “Лінгвістика тексту”, представлені в паперовому варіанті або розміщені на офіційних сайтах закладів вищої освіти чи інших інтернетних ресурсах, у яких загалом ураховано останні досягнення лінгвістичної науки й лінгводидактики; зміст їх відповідає принципам модульності (урахування ідеї модульного навчання), структурування навчального матеріалу (поділ теорії в межах модуля на структурні складники), оперативного зв’язку суб’єктів навчання, паритетності (обопільна співпраця між викладачем і студентом) тощо. Основними завданнями у процесі вивчення дисципліни “Лінгвістика тексту” укладачі визначили такі: опанувати теоретичні та методологічні основи дослідження тексту й дискурсу з урахуванням сучасних здобутків світової лінгвістики та суміжних з нею наук; з’ясувати природу та архітекtonіку тексту, виділити основні композиційні, жанрово-стилістичні, семантико-прагматичні та формально-структурні текстово-дискурсивні категорії; розкрити механізми породження та функціонування різних типів текстів; домогтися глибокого розуміння і засвоєння майбутніми вчителями-філологами усіх тем курсу; оволодіти методами аналізу різних типів тексту.

Реалізація завдань, окреслених у чинних робочих програмах дисципліни “Лінгвістика тексту”, зумовлює вивчення тексту як одиниці найвищого порядку; аналіз тексту на різних рівнях – від найзагальнішого і найвищого (текст як фрагмент мовної картини світу) до найнижчого і найпростішого (текст первинного мовленнєвого жанру – висловлювання); дослідження структурних елементів тексту; побудови універсальної типології текстів; виявлення й опис специфічних текстових категорій і властивостей; відстеження функціонування в тексті різноманітних мовних одиниць нижчих рівнів, які інтегруються текстом; дослідження інтертекстуальних зв’язків (включення одного тексту в інший); вивчення психології створення і

сприймання тексту; побудови загального вчення про розуміння та інтерпретацію його як культурного феномена.

Аналіз чинного навчально-методичного забезпечення лінгвістики тексту у виші уможливив виокремлення специфіки авторських підходів до викладу теоретичного матеріалу, а також способів організації роботи над ним.

У підручниках і посібниках (Ф. Бацевич, А. Габідулліна, Т. Должикова, А. Загнітко, Л. Златів, І. Кочан, І. Мілева, І. Монастирецька, А. Нікітіна, О. Селіванова, О. Штонь та ін.) докладно визначено й описано об'єкт, предмет лінгвістики тексту, місце дисципліни в структурі сучасного гуманітарного знання; визначено методологічні принципи, загально- та конкретнонаукові методи аналізу тексту; описано становлення лінгвістики тексту як наукового напрямку; окреслено основні проблеми, напрями й тенденції сучасної лінгвістики тексту. Водночас у лінгводидактиці вищої школи донині бракує підручників із методики навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів-словесників, які репрезентували б ефективні підходи, систему вправ і завдань дослідницького типу, спрямованих на формування лінгвістичної і методичної компетентностей, розвиток у майбутніх учителів української мови і літератури критичного мислення й лінгвокреативності.

Опрацювання спеціальних джерел у ретроспективі, власні спостереження дали змогу встановити, що процес удосконалення лінгвістичної підготовки майбутніх фахівців в умовах сучасної освіти досить складний і зумовлений важливими психологічними чинниками, з-поміж яких особливе місце належить мотивації навчальної діяльності студентів, відповідність її цілям і завданням освітньої системи у виші, тому мета викладача лінгвістичних дисциплін має бути спрямована не тільки на трансляцію інформації, а й на розвиток творчих здібностей майбутніх учителів української мови і літератури. З огляду на це виконання практичних завдань комунікативного й творчого характеру має відповідати потребам фахівців цього напрямку підготовки і надати навчанню особистісної значущості, що є невід'ємним складником високого рівня мотивації, оскільки для підвищення мотивації студентів до засвоєння певної дисципліни недостатньо лише особистісних якостей, досвіду й бажання викладача.

Сучасний етап розвитку лінгводидактики вищої школи в контексті навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури потребує значно ширшого тлумачення лінгводидактичних засад, зокрема принципів, закономірностей.

У роботі визначено загальнодидактичні та специфічні принципи навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури. До специфічних віднесено *принципи*: вивчення мовних одиниць на основі аналізу тексту в єдності змісту і форми; використання текстів різної жанрово-стильової належності як домінантного дидактичного матеріалу на заняттях; урахування семантики мовних одиниць у процесі засвоєння теорії тексту.

Закономірностями навчання лінгвістики тексту в розділі визначено об'єктивну залежність результатів засвоєння мовлення від ступеня розвиненості мовленнєвотворчої системи людини; взаємозв'язок між лінгвістичною теорією і мовленнєвою практикою; залежність результатів навчання й засвоєння мови від потенціалу мовленнєвого середовища, створеного у процесі навчання і повсякденному житті.

Студіювання й аналіз психолого-педагогічних джерел, власні спостереження, узагальнення досвіду вишів України з обраної проблеми дали змогу обґрунтувати концепцію поетапного навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на освітніх рівнях “бакалавр” і “магістр”, побудовану на паралельному впровадженні удосконаленого змісту мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін на засадах інтеграції, спеціальної системи вправ і завдань на кожному з освітніх рівнів; зміщення акцентів із процесу накопичення знань, умінь і навичок у площину формування лінгвістичної та методичної компетентностей як важливих складників фахової; розвитку в майбутніх учителів-словесників здатності творчо застосовувати здобуті знання з теорії тексту і накопичений досвід у нестандартних життєвих та професійних ситуаціях. У розділі доведено, що, розв’язуючи завдання поетапного навчання у межах конкретної мовознавчої чи лінгводидактичної дисципліни, викладач має визначити оптимальну технологію навчання – систему підходів, принципів, методів, прийомів і засобів, доцільність застосування традиційних і нетрадиційних форм навчання та педагогічних технологій, спроектованих на *поетапне* створення умов для розвитку особистості, використання практико орієнтованих методик навчання, що активізують самостійну й дослідницьку діяльність студента.

У пропонованій концепції враховано, що, працюючи з текстами різних жанрів, типів і стилів мовлення, майбутні вчителі української мови і літератури удосконалюють мовні, мовленнєві, культуромовні, естетичні, творчі вміння й навички як важливі складники лінгвістичної і методичної компетентностей.

Реалізація в освітньому процесі вишу основних положень навчання лінгвістики тексту на компетентнісних засадах зумовила застосування адекватних методів діагностики. У роботі визначено критерії (мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний), які конкретизовано цілісною системою показників, та рівні сформованості лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів-словесників: високий, достатній, середній, елементарний, що визначалися не тільки за рівнем сформованості компонентів і критеріїв вияву їх в освітній діяльності, а й з урахуванням поетапного ускладнення навчальних завдань з лінгвістики тексту відповідно до професійного контексту.

Четвертий розділ – **“Реалізація технологій навчання лінгвістики тексту студентів філологічних спеціальностей на компетентнісних засадах”** – присвячено аналізу форм, методів, засобів навчання лінгвістики тексту, опису продуктивних технологій навчання в системі компетентнісної мовної освіти, визначенню лінгводидактичних стратегій навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури.

У результаті студіювання праць українських та зарубіжних дидактів і лінгводидактів установлено, що на сьогодні науковці визначили дидактичний потенціал традиційних форм організації навчального процесу в системі вищої педагогічної освіти (А. Алексюк, В. Краєвський, В. Ортинський, О. Савченко, Є. Спіцин, М. Фіцула та ін.); з’ясували мету, завдання, функції, структуру лекції, семінару, практичного заняття, самостійної роботи як ефективних форм організації навчання студентів закладів вищої освіти (З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, М. Греб, І. Дроздова, О. Караман, С. Караман, О. Копусь, К. Климова, О. Кучерук,

А. Нікітіна, О. Семенов, С. Яворська та ін.); обґрунтували ефективні методи і прийоми репрезентування теоретичного матеріалу, засоби активізації навчальної діяльності студентів; визначили ефективність різних форм контролю знань, умінь і навичок (О. Копусь, Л. Мацько, Н. Остапенко, Л. Паламар, Т. Симоненко та ін.).

Аналіз і синтез праць лінгводидактів переконує, що завдання й зміст навчальної дисципліни “Лінгвістика тексту” зумовлюють пошук форм, методів, технологій навчання, які забезпечували б відповідність змісту курсу сучасному стану лінгвістики тексту як наукової галузі, а також високий рівень інформативності й новизни теоретичного матеріалу, активізацію дослідницької діяльності студентів; залучення їх до самостійної роботи, ефективної педагогічної взаємодії та співробітництва.

З’ясовано, що навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури зумовлює конструювання оптимальних форм організації освітнього процесу (лекційні, практичні, семінарські, лабораторні заняття, самостійна робота, різновиди контролю навчальних досягнень студентів), покликаних забезпечувати сприятливі умови для ефективної навчально-дослідної роботи майбутніх фахівців. З огляду на це викладач має створювати когнітивно-розвивальне середовище, що забезпечуватиме не лише формування професійної компетентності загалом, лінгвістичної та методичної компетентностей як її складників, а й стане потужним імпульсом до організації продуктивної самостійної роботи студентів, що посідає значне місце в освітньому процесі сучасного вишу.

У розділі підтверджено продуктивність таких методів навчання, як: пояснювально-ілюстративний, частково-пошуковий (евристичний), лекція, метод вправ, інтерактивні методи навчання, з-поміж яких виокремлено проблемні, частково-пошукові, дослідницькі та ін. Описано розвивальний потенціал методу проєктів, портфоліо, дидактичної гри у формуванні лінгвістичної та методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури. На мотиваційно-ціннісному та пізнавально-діяльнісному етапах навчання лінгвістики тексту особливо ефективними виявилися *короткострокові проєкти*, що передбачали підготовку презентації за темою практичного заняття або лекції, наприклад, “*Текстові категорії*”, “*Текстові одиниці*”, “*Текст у системі навчання української мови*” тощо. Такі завдання студенти виконували, як правило, у парах, користуючись порадами й підказками викладача. У процесі навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури з використанням методу портфоліо систематизовано кращі творчі роботи, цікаві для аналізу тексти тощо. Дидактична гра сприяла активізації мислення студентів, підвищенню рівня самостійності майбутнього фахівця, зануренню студентів у спеціально змодельовану атмосферу професійного спілкування, залучаючи їх до виконання різних ролей, прийняття самостійних рішень; забезпечувала рефлексійний аналіз власної комунікативної діяльності. З’ясовано, що під час формування лінгвістичної й методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури важливу роль відіграють традиційні та інноваційні методи, які у своєму арсеналі мають низку прийомів роботи (“бесіда за Сократом”, “мозковий штурм”, прийом кейсу, ділова (рольова) гра, взаємне навчання та ін.).

Обґрунтовано, що продуктивними технологіями навчання лінгвістики тексту є *проблемно-модульна, інформаційно-комунікаційна та технології роботи з текстом*, що сприяють оптимізації освітнього процесу на засадах особистісно орієнтованого,

комунікативно-діяльнісного, контекстного, текстоцентричного, дослідницького, компетентнісного підходів, а також розвитку інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх учителів української мови і літератури. Доведено, що проблемно-модульна технологія створює умови для проведення професійно зорієнтованих рольових ігор, спільного розв'язання викладачем і студентами порушених актуальних мовознавчих проблем; сприяє формуванню лінгвістичної та методичної компетентностей майбутніх фахівців; розширює комунікативні можливості їх у раціональному накопиченні системи знань; сприяє формуванню стійкої мотивації до навчання, забезпеченню зворотного зв'язку викладача зі студентами. Інформаційно-комунікаційна технологія дає змогу виявляти особливості функціонування мовних одиниць у текстах, визначати функції текстів, опанувати взірці правильного мовлення. Встановлено, що в процесі навчання дисциплін лінгвістичного спрямування найбільш ефективними видами мультимедіа є презентації як особливий вид наочності, що поєднує ілюстративний та інформаційний складники; кліпи, які дають змогу уточнити чи повторити теоретичний матеріал, а відтак застосовуються здебільшого в процесі його пояснення і закріплення; мультимедійні проекти, які сприяють систематизації вивченого матеріалу і контролю.

Доведено, що застосування технологій роботи з текстом у процесі навчання студентів-філологів сприяє не тільки підвищенню рівня їх знань, а й формуванню умінь, навичок і здібностей самостійно мислити; правильно висловлювати думки, вести діалог, відстоювати свою позицію; будувати власні виступи; формуванню лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури.

Аналіз і узагальнення спеціальної літератури засвідчили, що функція стратегії як педагогічної категорії полягає в унормуванні розподіленої співдіяльності суб'єктів навчання і спрямуванні її на навчальні цілі, які ставить освітня програма. Стратегія покликана конкретизувати зміст, завдання і цілі; узгодити з навчальними цілями освітню діяльність; упорядкувати й удосконалити навчальні плани; спроектувати види діяльності, форми роботи, методи навчання; виокремити особливості й закономірності, які необхідно оптимально використовувати на певних етапах навчання. Суть лінгводидактичної стратегії полягає в тому, щоб здійснювати поетапне навчання лінгвістики тексту на засадах компетентнісного підходу, створювати передбачувані варіанти майбутньої діяльності і прогнозувати її результати. Об'єктом проектування лінгводидактичної стратегії є діяльність, точніше навчальна співдіяльність викладача та студента. З іншого боку, така діяльність є включеною до освітнього процесу, а отже, проектування дає змогу передбачати перебіг діяльності на етапах навчання лінгвістики тексту.

Лінгводидактичну стратегію навчання лінгвістики тексту потлумачено як заздалегідь спроектовану розподілену співдіяльність на різних процесуальних етапах і видах з виокремленням плану дій, спрямованих на реалізацію мети, завдань, методів та прийомів для задоволення фахових потреб у процесі навчання. Лінгводидактичною стратегією передбачається, по-перше, виокремлення структурних компонентів із зазначенням конкретних дій, операцій, підходів; по-друге, визначання і врахування дидактичних можливостей та ресурсів для досягнення цілей і результатів; по-третє, проектування методів, прийомів, засобів

навчання лінгвістики тексту в межах конкретної форми організації навчальної діяльності студентів.

Стрижневими компонентами пропонованих лінгводидактичних стратегій визначено такі: *конструювання прогнозу-очікування, операційний, діяльнісний, пізнавальний*, реалізацію яких спроектовано в навчальний контекст.

З'ясовано, що *операційний компонент* лінводидактичної стратегії є винятково важливим для результативності всієї навчальної діяльності. Операції, обумовлені змістом, становлять ядро змістових програм. Якщо ж кожний довільно обраний крок діяльності визначається формально-логічними підставами, то такі операції і дії є формальними.

Діяльнісний компонент – це один із системотвірних компонентів лінгводидактичної стратегії. Визначення та формування кінцевого результату діяльності проходить через певні етапи. На першому етапі навчання лінгвістики тексту (мотиваційно-ціннісному) з позиції компетентнісного підходу стратегічна мета потребує дій та операцій, які організували б реалізацію проміжних дидактичних цілей. Наприклад, для студента-першокурсника такими цілями є засвоєння базових знань, застосування яких продовжуватиметься на наступних етапах. Важливим складником лінгводидактичної стратегії є *пізнавальний компонент*, яким передбачено ознайомлення студентів із загальними закономірностями породження, структурного формування та функціонування тексту в сучасному комунікативному середовищі та методикою навчання лінгвістики тексту в школі. Змістовий складник є конкретним об'єктом пізнання, що передбачає: диференціювання; ототожнення; визначення спільного й відмінного між поняттями; встановлення суті поняття, явища, об'єкта, причинно-наслідкового зв'язку між значеннями та категоріями; з'ясування особливостей, закономірностей.

Доведено, що лінгводидактична стратегія навчання лінгвістики тексту охоплює декілька рівнів суб'єктної взаємодії у навчанні: прогнозування; дій та операцій; цілевизначення (рівень навчальної мети); моделювання змісту навчання; вибір способів діяльності. Проектні потужності стратегії залежать від багатьох чинників, з-поміж яких: рівнева готовність, типи сприймання інформації (аналітичний, синтетичний, інтуїтивно-чуттєвий, раціонально-логічний); наявність чи відсутність мотиваційної упередженості; активна, пасивна чи нейтральна мотивація навчання загалом; рівень інтелектуальної активності; прагнення до самоактуалізації; характер суб'єктивного очікування результату. Якщо традиційно зміст навчання лінгвістики тексту задається як сукупність знань, умінь і навичок, то згідно з розробленою лінгводидактичною стратегією, що визначає сутність поетапного навчання на засадах компетентнісного підходу, запропонований зміст навчальної дисципліни “Лінгвістика тексту” на інтегративній основі має на меті сформувати вміння і навички студентів як здатність діяти, здійснювати операції з текстами різної жанрово-стильової належності. Накопичення знань не становить остаточної мети, а є лише проміжним етапом формування лінгвістичної й методичної компетентностей. Лінгводидактичною стратегією передбачено, що до змісту робочих програм навчальних дисциплін мають входити дії із розуміння, розпізнавання, сприймання та продукування теоретичного матеріалу. Лінгводидактичні стратегії, за допомогою яких ми вважаємо за доцільне будувати

освітній процес на кожному з етапів навчання лінгвістики тексту, надають студентам перелік цілей та дій, які на основі знань поступово трансформуються на рівень умінь і навичок (автоматизованих операцій). І хоч освітній процес традиційно визначають як процес пізнання й удосконалення, за умови впровадження лінгводидактичної стратегії, є підстави стверджувати про формування ціннісного складника, лінгвістичного та методичного досвіду суб'єктів навчання. Загалом навчальна діяльність студентів на кожному з етапів опанування лінгвістики тексту виходить за межі такого “повторного” вивчення, оскільки за умов усвідомленого опанування теорії лінгвістики тексту стає справжнім когнітивним і творчим процесом, який уможливує відкриття й удосконалення вже опанованого матеріалу.

У п'ятому розділі – **“Аналіз результатів експериментальної перевірки методики навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу”** – визначено мету й завдання експериментально-дослідного навчання; описано зміст і структуру експериментальної програми, розроблено методику навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури, описано перебіг і проаналізовано результати педагогічного експерименту.

Експериментальна робота здійснювалася з урахуванням наукових досліджень у галузі філософії освіти, психології, психолінгвістики, лінгвістики, педагогіки, лінгводидактики. Основною метою експерименту було визначено перевірку ефективності розробленої методики навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу й перевірку гіпотези, що ґрунтувалася на припущенні про залежність ефективності навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів-словесників від упровадження поетапного навчання на засадах компетентнісного підходу, оптимального добору принципів, підходів, форм, методів, засобів, технологій і лінгводидактичних стратегій. Задля досягнення основної мети та розв'язання завдань дослідження, перевірки висунутої гіпотези було розроблено модель методики формування лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, яку реалізовано в процесі експериментально-дослідного навчання у восьми вишах України: ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”, Київському університеті імені Бориса Грінченка, Бердянському державному педагогічному університеті, Міжнародному економіко-гуманітарному університеті імені академіка Степана Дем'янчука, ДЗ “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, ДЗ “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Старобільськ), Національному університеті “Чернігівський колегіум” імені Т. Г. Шевченка, Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка.

Пропонована модель відображає такі складники методики навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу: завдання, принципи, підходи, зміст, форми, методи, засоби, технології, лінгводидактичні стратегії навчання лінгвістики тексту, критерії, показники, рівні сформованості лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, що сукупно становлять теоретико-методичні засади навчання лінгвістики тексту на компетентнісних засадах. (Див. рис. 1).

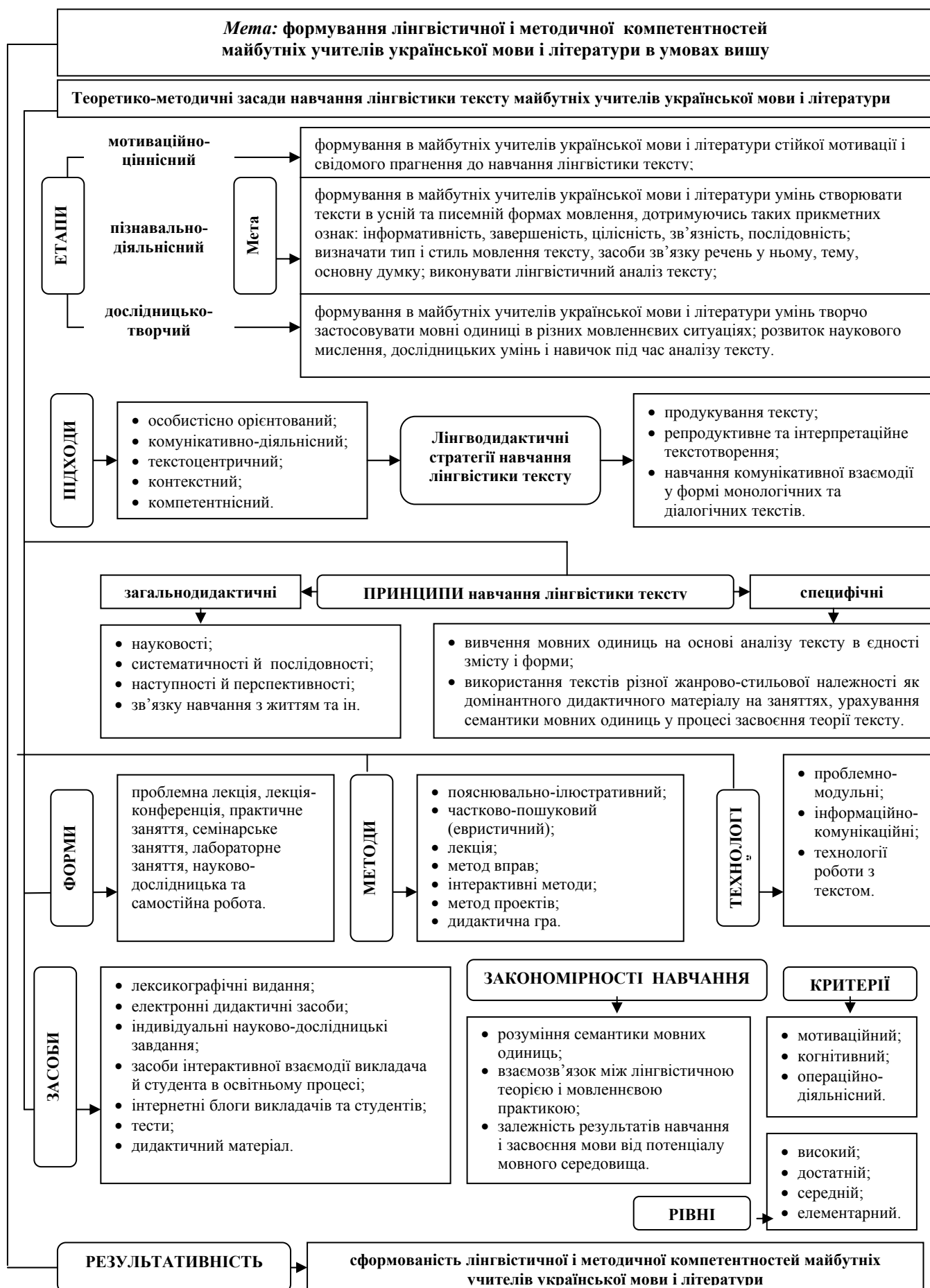

Рис. 1. Модель методики формування лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури

Акцентовано, що всі складники моделі підпорядковано провідній меті експериментальної методики – формуванню лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу. Обґрунтовано, що вдосконалення змісту навчання відбувається шляхом використання потенціалу інтегрованого змісту навчальної дисципліни “Лінгвістика тексту”, зокрема досліджень з герменевтики, лінгвістики, літературознавства. Дослідно-експериментальна робота будувалася з урахуванням *загальнодидактичних принципів* (системності, послідовності, зв’язку навчання з життям, активізації пізнавальної активності, систематичності, індивідуалізації, диференціації та ін.), *лінгводидактичних* (пізнавально-практичної спрямованості навчання мови; комунікативної і функціонально-стилістичної спрямованості навчання мови; вивчення мови в структурній цілісності; вивчення мовних явищ в єдності форми і змісту; активізація взаємовпливу навчання мови й розвитку мислення та мовлення; використання мовленнєвої практики для засвоєння теорії мови і, навпаки – теорії мови для розвитку мовлення); *специфічних* (вивчення мовних одиниць на основі аналізу тексту в єдності змісту і форми; використання текстів різної жанрово-стильової належності як домінантного дидактичного матеріалу на заняттях, урахування семантики мовних одиниць у процесі засвоєння теорії тексту); *лінгводидактичних стратегій* навчання лінгвістики тексту (продукування тексту; репродуктивного та інтерпретаційного текстотворення; навчання комунікативної взаємодії у формі монологічних та діалогічних текстів).

Крім принципів, підходів, форм, методів, засобів, технологій критеріїв, рівнів, лінгводидактичних стратегій навчання лінгвістики тексту, модель містить етапи формування лінгвістичної і методичної компетентностей (пропедевтичний, пізнавально-формувальний, формувально-узагальнювальний), покладені в основу формувального етапу педагогічного експерименту. Для реалізації методики навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури було укладено програму педагогічного експерименту й розроблено методичний супровід, апробовані під час формувального етапу педагогічного експерименту.

Аналіз стану сформованості лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури передбачав вивчення емпіричних фактів, що відображають рівень знань, сформованості в студентів умінь знаходити в тексті елементи його комунікативно-прагматичної природи, трансформувати текст, тобто визначення стартового рівня сформованості лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, від якого відбуватиметься подальший моніторинг перебігу експериментальної роботи.

Метою констатувального етапу педагогічного експерименту передбачено з’ясування рівнів сформованості компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури: *лінгвістичної* (зацікавленість і наявність соціально значущих мотивів до знання антропоцентричної природи тексту, текстових категорій, достатніх для адекватного сприймання, ефективного їх використання в мовленнєвій діяльності; знання основних наукових понять та напрямів дослідження, одиниць тексту (складні синтаксичні цілі, абзаци); смислових категорій тексту (цілісність, завершеність, інформативність, лінійність, модальність, членованість тощо); функційних типів, стилів і жанрів мовлення; особливостей побудови (моделювання)

текстів різних типів, стилів, жанрів; видів й засобів мовних зв'язків у тексті; уміння моделювати тексти різних функційних стилів, жанрів, типів мовлення; виділяти в тексті надфразні єдності та абзаци, зіставляти їх; визначати в тексті смислові категорії; з'ясовувати його структурну організацію; бачити міжфразові зв'язки (зовнішні та внутрішні, контактні та дистантні); розрізняти види і засоби мовних зв'язків; здійснювати лінгвістичний аналіз тексту; сформованість умінь аналізувати власну текстотвірну діяльність і коригувати її відповідно до поставлених цілей); *методичної* (сформованість у студентів мотивації до навчання лінгвістики тексту в школі; готовність студента до педагогічної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі; сформованість емоційно-вольових якостей характеру, толерантності, професійної етики, корпусу прецедентних текстів, інтенцій і прагматичних настанов (формулювання завдань, стратегій, тактик навчальної діяльності; усвідомлення ролі ефективного спілкування в професійній діяльності, прагнення до вдосконалення комунікативних умінь і навичок, удосконалення вмінь, пов'язаних із мовленнєвою діяльністю, з побудовою монологічних і діалогічних висловлень у конкретній професійній ситуації; опанування технологій навчання лінгвістики тексту в школі; уміння контролювати і регулювати власну діяльність з аналізу тексту; оцінювати, аналізувати, контролювати і регулювати діяльність учнів із вивчення розділу “Лінгвістика тексту”).

На етапі констатувального зрізу педагогічного експерименту було схарактеризовано рівні сформованості лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, а також виявлено прогалини в організації методики формування означених компетентностей. На основі виокремлених критеріїв – мотиваційного; когнітивного, операційно-діяльнісного – було розроблено комплекс діагностувальних вправ і завдань для визначення рівнів сформованості лінгвістичної і методичної компетентностей. Результати констатувального зрізу переконливо засвідчили необхідність розроблення ефективної методики навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури.

Дослідно-експериментальне навчання передбачало поетапне впровадження методики навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури. У процесі експерименту виділено три етапи: I етап – мотиваційно-ціннісний, II етап – пізнавально-діяльнісний; III етап – дослідницько-творчий.

Перший – *мотиваційно-ціннісний* – передбачав формування стійкої мотивації і свідомого прагнення до поглиблення знань з теорії тексту. На першому етапі здійснювалося вивчення навчальних модулів з лінгвістики тексту в процесі засвоєння таких дисциплін, як “Вступ до мовознавства”, “Вступ до спеціальності”, “Культура усного й писемного мовлення”, “Практикум з української мови”. Опрацювання першокурсниками теоретичних та практичних блоків дисциплін з теорії тексту, його жанрово-стильових різновидів зорієтовувало студентів на осмислене засвоєння вузлових питань теорії тексту, що забезпечить підґрунтя для реалізації завдань наступних етапів навчання лінгвістики тексту. Упродовж мотиваційно-ціннісного етапу головна увага приділялася поглибленню відомостей про текст, засоби зв'язку в ньому, мову й мовлення, функції мови й мовлення, роль мови в становленні особистості, у професійному спілкуванні, види мовленнєвої

діяльності: говоріння, аудіювання, письмо, читання, тип, стиль і жанр мовлення тощо. Засвоювалися такі поняття, як “комунікація”, “вербальні й невербальні засоби спілкування”; особливе місце було відведено аналізу тексту за такими параметрами: визначення виду (монолог, діалог, полілог); типу, стилю, жанру, теми, головної думки, композиції, виражальних засобів.

Другий етап – *пізнавально-діяльнісний* – передбачав формування у майбутніх учителів української мови і літератури вмінь створювати тексти в усній та писемній формах мовлення, дотримуючись таких прикметних ознак, як інформативність, завершеність, цілісність, зв’язність, послідовність, а також структурної організації (обов’язкових складників тексту – вступ, основна частина, заключна частина); визначати тип і стиль мовлення тексту, засоби зв’язку речень у ньому, тему, основну думку; виконувати лінгвістичний аналіз запропонованого тексту. Другий етап, який спроектовано в освітній процес другого й третього курсів навчання майбутніх учителів української мови і літератури, було реалізовано на інтегративній основі формування в них стійких умінь і навичок аналізувати текст як складну комунікативну одиницю за такими аспектами, як структурно-граматичний (увага зосереджується на структурі тексту та граматичних засобах її вираження), комунікативно-прагматичний (зосередження уваги на комунікативних моделях тексту), а також з урахуванням особистості автора з притаманними йому психічними, ментальними, соціальними, культурними якостями й особистості адресата (читача) з його рівнем сприймання і ситуації (простору, часу).

Третій – *дослідницько-творчий* – етап передбачав формування в майбутніх учителів української мови і літератури умінь творчо застосовувати мовні одиниці в різних мовленнєвих ситуаціях, розвиток наукового мислення, дослідницьких умінь і навичок під час аналізу тексту. Третій етап зреалізовано під час навчання студентів четвертого курсу (бакалаврів), п’ятого та шостого курсів (магістрантів) у процесі опанування дисциплін “Лінгвістика тексту”, “Лінгвістичний аналіз тексту”, “Сучасні аспекти лінгвістики”, “Сучасна лінгвістика”, “Теорія тексту”. Особливу увагу було приділено пошуку в текстах елементів їхньої комунікативно-прагматичної природи, формуванню в студентів умінь трансформувати тексти, виявляти в них концептуальну й підтекстову інформацію.

Рівень сформованості лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури перевірявся після кожного етапу педагогічного експерименту. Як свідчать результати проміжних зрізів і першого підсумкового зрізу, після першого етапу дослідного навчання рівень сформованості лінгвістичної і методичної компетентностей зріс, водночас спостерігалася недостатня сформованість умінь виявляти й описувати специфічні текстові категорії і властивості. З огляду на це роботу над смисловими категоріями текстів (цілісність, завершеність, інформативність, лінійність, інтертекстуальність, членованість тощо) було зреалізовано через систему тренувальних вправ.

Установлено, що в процесі розроблення системи вправ, тестових завдань, необхідних для формування лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, важливо, щоб під час опрацювання змістового компонента лінгвістики тексту реалізовувалися завдання, що передбачали: розрізнення типів текстів, моделювання текстів різних функційних

стилів, жанрів, типів мовлення, зовнішніх та внутрішніх, контактних та дистантних; виділення в тексті надфразних єдностей та абзаців, зіставлення їх; визначення в тексті смислових категорій.

Для перевірки ефективності експериментальної методики лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури було проведено діагностування 345 студентів. В експериментальній групі (далі – ЕГ) навчалося 164 студенти, у контрольній групі (далі КГ) – 181 студент.

Як показали результати перевірки контрольних робіт, високий рівень сформованості лінгвістичної компетентності студентів ЕГ виявили 5,5% респондентів (під час констатувального зрізу – 2,5 %). Достатній рівень – 22% (порівняно з констатувальним зрізом відбулося зростання на 3%), середній – 67% (порівняно з констатувальним зрізом відбулося зменшення на 3%), елементарний рівень знизився на 3%, оскільки його виявили 5,5% студентів (під час констатувального зрізу 8,5 %). Студенти контрольних груп теж показали позитивну динаміку, але в межах достатнього й середнього рівнів (кількість студентів, які показали високий рівень, порівняно з результатами констатувального експерименту, не змінилася (3,5%), достатній рівень виявлено у 20%, середній – у 69%, відповідно елементарний рівень виявили 7,5% майбутніх учителів української мови і літератури).

Результати першого контрольного зрізу покажемо за допомогою таблиць.

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості лінгвістичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури за результатами першого контрольного зрізу (у%)

Групи	Високий	Достатній	Середній	Елементарний
ЕГ	5,5	22	67	5,5
КГ	3,5	20	69	7,5

Таблиця 2

Динаміка рівнів сформованості методичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури за результатами першого контрольного зрізу (у%)

Групи	Високий	Достатній	Середній	Елементарний
ЕГ	6	24	66	4
КГ	3	23	67	8

Наведемо за допомогою таблиці узагальнені результати другого контрольного зрізу, які переконують, що важливе значення для формування лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури мала робота, спрямована на розвиток умінь наукових спостережень та узагальнень у процесі системного комплексного аналізу мовностилістичної структури текстів різної жанрово-стильової належності, а також ознайомлення зі структурою навчальної дисципліни “Лінгвістика тексту”; усвідомлення необхідності засвоєння цього курсу для фахової підготовки.

Таблиця 3

Динаміка рівнів сформованості формування лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури після другого етапу експерименту (у%)

Лінгвістична компетентність				
Групи	Високий	Достатній	Середній	Елементарний
ЕГ	12	35	50	3
КГ	6	24	65	5
Методична компетентність				
ЕГ	9	31	58	2
КГ	5	28	61	6

Після навчання за експериментальною методикою студенти ЕГ продемонстрували кращі результати сформованості вмінь моделювати тексти різних функційних стилів, жанрів, типів мовлення; визначати в тексті надфразні єдності та абзаци, зіставляти їх; виділяти в тексті смислові категорії; з'ясовувати структурну організацію тексту; бачити міжфразові зв'язки (зовнішні та внутрішні, контактні та дистантні); розрізняти види і засоби мовних зв'язків. Зросли показники високого, достатнього рівнів сформованості лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, які навчалися в ЕГ, водночас зменшилася кількість студентів, які виявили елементарний і середній рівні сформованості лінгвістичної і методичної компетентностей. Результати контрольного зрізу на III етапі засвідчили, що у студентів експериментальних груп рівень сформованості лінгвістичної і методичної компетентностей вищий. Студенти показали лінгвокреативність у трансформуванні текстів, володінні прийомами виявлення концептуальної і підтекстової інформації, виконанні лінгвістичного аналізу тексту.

Дані контрольного зрізу засвідчили, що рівень сформованості лінгвістичної і методичної компетентностей студентів ЕГ значно підвищився, тоді як у студентів КГ майже не змінився.

У таблиці показано результати третього контрольного зрізу, що засвідчують позитивну динаміку рівнів сформованості лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури.

Таблиця 4

Динаміка рівнів сформованості лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури після третього етапу експерименту (у%)

Лінгвістична компетентність				
Групи	Високий	Достатній	Середній	Елементарний
ЕГ	21	46	33	0
КГ	11	33	54	2
Методична компетентність				
ЕГ	19	50	31	0
КГ	9	41	47	3

Пересічний показник рівнів сформованості лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури експериментальних і контрольних груп початку й кінця експерименту показано у таблиці 5.

Таблиця 5

Рівні сформованості лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури початку й кінця експерименту (у%)

Лінгвістична компетентність								
Рівні								
Групи	Високий		Достатній		Середній		Елементарний	
	До початку експерименту	Після експерименту	До початку експерименту	Після експерименту	До початку експерименту	Після експерименту	До початку експерименту	Після експерименту
ЕГ	2,5	21	19	46	70	33	8,5	0
КГ	3	11	20	33	69	54	7,5	2
Методична компетентність								
ЕГ	3	19	21	50	67	31	9	0
КГ	4	9	20	41	68	47	8	3

Результати формувального етапу педагогічного експерименту засвідчили ефективність запропонованої методики навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури, а відтак і доцільність упровадження її в практику вищих навчальних закладів. Дані експериментального дослідження довели, що ефективність запропонованої методики підвищиться за умов упровадження поетапного навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу, оптимального добору принципів, підходів, форм, методів, засобів, технологій і лінгводидактичних стратегій навчання лінгвістики тексту. Експеримент засвідчив ефективність упровадження проблемно-модульної, інформаційно-комунікаційних та технологій роботи з текстом, комплексу спеціальних вправ і завдань, що передбачають розрізнення різних типів текстів; моделювання текстів різних функціональних стилів, жанрів, типів мовлення; виділення в тексті надфразних єдностей та абзаців, зіставлення їх; визначення в тексті смислових категорій; з'ясування структурної організації тексту; виділення міжфразових зв'язків (зовнішніх та внутрішніх, контактних та дистантних); розрізнення видів і засобів мовних зв'язків; здійснення лінгвістичного аналізу тексту.

ВИСНОВКИ

У дисертації обґрунтовано теоретико-методичні засади формування лінгвістичної й методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури та розроблено методику навчання лінгвістики тексту на засадах компетентнісного підходу.

1. Студіювання наукових джерел дає змогу констатувати, що лінгвістика тексту як галузь мовознавчої науки та навчальна дисципліна має безпосереднє відношення до філософії, психолінгвістики, стилістики, лінгвопрагматики, теорії літератури і виокремилася як галузь лінгвістики в II половині XX ст., хоча витoki її сягають ще доби Стародавньої Греції й Риму, герменевтичні розвідки яких, орієнтовані на діалогічні відношення суб'єкта пізнання й тексту як об'єкта пізнання, вплинули на становлення антропоцентричного підходу до текстового аналізу, а також культурологічного напрямку в текстології. Тлумачення змісту тексту та спостереження над ним знаходимо в працях дослідників проблеми Стародавнього Сходу та у староіндійських учених, які в аспекті філософії детально вивчали лінгвістику й поетику. У науковому полі лінгвістики досліджуване поняття функціонує як багатогранний феномен, тому не існує єдиного його розуміння і визначення. Більшість учених, оперуючи цим терміном, уникають його формулювання як універсальної мовної одиниці або ж тлумачать текст лише з урахуванням головних ознак, критеріїв, структури, типології, проблем породження і сприймання.

Лінгводидакти текст розглядають як складну комунікативну структуру з урахуванням особистості автора та притаманними йому психічними, ментальними, соціальними, культурними, етнічними якостями, адресата (читача /слухача) його рівнем сприймання і врахування ситуації спілкування; як писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближній перспективі смисловими зв'язками, а в загальнокомпозиційному, дистантному плані – спільною темою і сюжетною заданістю під час спілкування; як літературний чи інший твір або його уривок для читання, аналізу тощо.

2. У дисертації з'ясовано сутність базових понять дослідження, висвітлено позиції вчених, виявлено неоднозначність наукових поглядів у тлумаченні змісту понять “текст”, “лінгвістична компетентність”, “методична компетентність”, “компетентнісний підхід”. У роботі “*текст*” потлумачено як багатофункційну мовну й лінводидактичну одиницю, реалізовану в усній і/або писемній формах, що має власну внутрішню структуру, характеризується змістовою, граматичною завершеністю, інформативністю, є продуктом монологічного й діалогічного мовлення, дієвим засобом комунікації, способом пізнання дійсності та розвитку особистості суб'єкта навчання. *Лінгвістичну компетентність* майбутнього вчителя української мови і літератури визначено як інтегративне утворення, результат осмислення мовно-мовленнєвого досвіду, що містить володіння знаннями з мови як суспільного феномену і динамічної знакової системи, її розвиток, будову та функціонування; застосування української мови на основі літературних норм; збагачення лексичного запасу; сформовані вміння аналізувати мовні факти з фонетики, лексикології, фразеології, морфології, синтаксису, стилістики; осмислення рівневих зв'язків мовних одиниць, взаємозв'язків між різними лінгвістичними науками, відомостей про роль мови в житті людини і суспільства. *Методичну компетентність* майбутнього вчителя української мови і літератури схарактеризовано як комплексну характеристику притаманних йому якостей,

пов'язаних із організацією освітнього процесу в контексті навчання учнів умінь текстосприймання й текстотворення. *Компетентнісний підхід* розглядаємо як методологічне підґрунтя нової парадигми, що формується в системі сучасної вищої освіти України й зумовлює оновлення навчально-методичного забезпечення освітнього процесу, розроблення змісту програм навчальних дисциплін відповідно до компетентнісної моделі з виокремленням професійних і ключових компетентностей у майбутніх фахівців освітньої галузі, а також посиленням практичного компонента в мовній освіті; створення інтегрованих навчальних курсів, засвоєння яких сприяє формуванню у майбутніх учителів української мови і літератури лінгвістичної і методичної компетентностей.

3. Вивчення психологічної й педагогічної літератури дало змогу з'ясувати, що розуміння суті психічних процесів, які лежать в основі навчально-пізнавальної діяльності, зумовлюють ефективну організацію навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу. Урахування психологічних чинників: діяльності, мотивації, інтересу, потреб, пам'яті, уваги, уяви, рефлексії, – сприяє формуванню лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, їхньої творчої активності, професійного мислення, ціннісного ставлення до майбутньої діяльності. Ефективність навчання лінгвістики тексту студентів філологічних спеціальностей на засадах компетентнісного підходу залежить від низки психологічних чинників (урахування взаємозв'язку процесу навчання й розвитку, мислення й мовлення; особливостей сприймання й розуміння навчальної інформації; сформованості умінь текстосприймання й текстотворення, а також рецептивних і продуктивних видів мовленнєвої діяльності), які сприяють формуванню лінгвістичної та методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури.

Вивчення теоретичних підвалин української лінгводидактики уможливило з'ясування пріоритетних позицій в обґрунтуванні *загальнодидактичних, лінгводидактичних і специфічних принципів* (вивчення мовних одиниць на основі аналізу тексту в єдності змісту і форми; використання текстів різної жанрово-стильової належності як домінантного дидактичного матеріалу на заняттях, урахування семантики мовних одиниць у процесі засвоєння теорії тексту).

4. На основі аналізу змісту наявного навчально-методичного забезпечення навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури з'ясовано, що в умовах автономізації сучасних вишів функціонує значна кількість рекомендованих МОН України до використання в освітньому процесі альтернативних навчальних програм, підручників, посібників, автори яких прагнули сформувати конкурентоздатну особистість учителя української мови і літератури, проте, незважаючи на велику кількість пропонованих навчальних видань (підручника Ф. Бацевича, І. Кочан, підручника О. Селіванової, посібника Т. Должикової, І. Мілевої, А. Нікітіної, хрестоматії з лінгвістики тексту А. Загнітка, Г. Монастирецької, посібника В. Мельничайка “Лінгвістика тексту в

шкільному курсі української мови”, підручників і посібників з методики навчання української мови (підручника з методики навчання української мови в гімназії С. Карамана та підручників з методики навчання української мови в середніх освітніх закладах колективу авторів З. Бакум, О. Горошкіної, С. Карамана, О. Караман, А. Нікітіної, М. Пентилюк та ін.), і донині не втрачає актуальності проблема розроблення спеціальних підручників на компетентнісних засадах. Потребують подальшого дослідження й такі проблеми, як обґрунтування змісту й технологій навчання лінгвістики тексту на засадах компетентнісного підходу, розроблення завдань дослідницького типу, що сприяють формуванню лінгвістичної та методичної компетентностей майбутніх учителів-словесників, формують у них критичне мислення й лінгвокреативність.

5. Аналіз спеціальної літератури дозволив констатувати, що продуктивними технологіями навчання лінгвістики тексту є *проблемно-модульна, інформаційно-комунікаційна та технології роботи з текстом*, які сприяють оптимізації освітнього процесу на засадах особистісно орієнтованого, комунікативно-діяльнісного, контекстного, текстоцентричного, дослідницького, компетентнісного підходів, а також розвитку інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх учителів української мови і літератури. Інформаційно-комунікаційна технологія дає змогу виявляти особливості функціонування мовних одиниць у текстах, визначати функції текстів, опанувати взірці правильного мовлення. Визначено, що в процесі навчання дисциплін лінгвістичного спрямування найбільш ефективними видами мультимедіа є презентації як особливий вид наочності, що поєднує ілюстративний та інформаційний складники; кліпи, які дають змогу уточнити чи повторити теоретичний матеріал, а відтак застосовуються здебільшого в процесі його пояснення і закріплення; мультимедійні проекти, які сприяють систематизації вивченого матеріалу і контролю. Доведено, що застосування технологій роботи з текстом сприяє не тільки підвищенню рівня знань майбутніх учителів української мови і літератури, а й формуванню в них умінь, навичок і здібностей самостійно мислити; правильно висловлювати думки, вести діалог, відстоювати свою позицію; будувати власні виступи.

6. Для з'ясування рівнів сформованості лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури було визначено критерії (*мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний*), які корелюються зі складниками лінгвістичної і методичної компетентностей – знаннями, уміннями, навичками, комунікативним досвідом, ціннісними орієнтаціями майбутніх учителів української мови і літератури. Критерії репрезентовано цілісною системою відповідних показників, що відтворюють певну властивість досліджуваного об'єкта – рівні сформованості лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури: *високий, достатній, середній, елементарний*.

7. Ефективність запропонованої методики навчання лінгвістики тексту на компетентнісних засадах підтверджено динамікою позитивних змін. Кількість

студентів експериментальних груп, які показали високий рівень сформованості лінгвістичної компетентності (у%), зросла порівняно з констатувальним зрізом на 18,5%, тоді як студентів контрольних груп – на 8%; кількість студентів, що мають достатній рівень сформованості лінгвістичної компетентності, в експериментальних групах зросла на 27%, водночас у контрольних – на 21%; відповідно кількість студентів із середнім рівнем сформованості лінгвістичної компетентності зменшилася в експериментальних групах на 37%, у контрольних – на 15%; а кількість студентів, які продемонстрували елементарний рівень, зменшилася в експериментальних групах на 8,5%, у контрольних групах – на 5,5%. Кількість студентів експериментальних груп, які показали високий рівень сформованості методичної компетентності (у%), зросла порівняно з констатувальним зрізом на 16%, тоді як студентів контрольних – на 5%; кількість студентів, що мають достатній рівень сформованості методичної компетентності, в експериментальних групах зросла на 29%, водночас у контрольних – на 21%; відповідно кількість студентів із середнім рівнем сформованості методичної компетентності зменшилася в експериментальних групах на 36%, у контрольних – на 21%; а кількість студентів, які продемонстрували елементарний рівень, зменшилася в експериментальних групах на 9%, у контрольних групах – на 5%. Результати педагогічного експерименту підтверджують ефективність розробленої методики навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу та доцільність її впровадження в освітній процес вишу.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів, пов'язаних з обґрунтуванням теоретико-методичних засад навчання майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу. Перспективи подальшого наукового пошуку вбачаємо у створенні електронного підручника та дидактичного комплексу на засадах міждисциплінарної інтеграції навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях автора:

Монографії

1. Овсієнко Л. М. Теоретичні основи навчання лінгвістики тексту студентів філологічних спеціальностей на засадах компетентнісного підходу : [монографія] / Людмила Миколаївна Овсієнко. – К. : Інтерсервіс, 2017. – 354 с.

Навчально-методичні посібники:

2. Овсієнко Л. М. Українська мова. Тренувальні тестові завдання (відповідає чинній програмі ЗНО з української мови) : [посібник] / О. Д. Кулик, Л. М. Овсієнко. – Х. : Гімназія, 2011. – 208 с.

3. Овсієнко Л. М. Українська лінгвістика : [навчально-методичний посібник] / Кулик О. Д., Овсієнко Л. М., Кардаш Л. В. – К. : Міленіум, 2013. – 262 с. (Рекомендовано МОН України (лист №1/11-1363 від 18.02.2011 р.).

4. Овсієнко Л. М. Сучасна українська літературна мова : навчально-методичний посібник [для студентів філологічних факультетів педагогічних університетів денної та заочної форм навчання] / Кулик О. Д., Овсієнко Л. М., Кардаш Л. В. – Переяслав-Хмельницький : ФОП “Лукашевич”, 2013. – 138 с.

5. Овсієнко Л. М. Педагогічна практика студентів-філологів : методичні вказівки до проведення педагогічних практик [для студентів філологічного факультету] / Кардаш Л. В., Овсієнко Л. М., Кулик О. Д. – Переяслав-Хмельницький : ФОП “Лукашевич”, 2014. – 104 с.

6. Овсієнко Л. М. Історія журналістики : [навчальний посібник] / Овсієнко Л. М. – Переяслав-Хмельницький : “Видавництво К С В”, 2015. – 214 с.

7. Овсієнко Л. М. Основи професійної комунікації : [навчальний посібник] // І. І. Доброскок, Л. М. Овсієнко. – Переяслав-Хмельницький : Видавництво ФОП Домбровська Я. М., 2017. – 444 с.

8. Овсієнко Л. М. Освітологія : [навчальний посібник] / Доброскок І. І., Кулик О. Д., Овсієнко Л. М. – Переяслав-Хмельницький : Видавництво ФОП Домбровська Я. М., 2017. – 566 с.

9. Овсієнко Л. М. Український синтаксис : практичний комплекс : [навчальний посібник] / Кулик О. Д., Овсієнко Л. М., Кардаш Л. В. – ФОП “Домбровська Я. О.”, 2018. – 244 с.

Статті у фахових наукових виданнях:

10. Овсієнко Л. М. Проблеми впровадження компетентнісного підходу в процес підготовки майбутніх педагогічних кадрів // Л. М. Овсієнко // Українська мова і література в школі. – К. : Видавництво ТОВ “Лазурит-Поліграф”, 2011. – № 6. – С. 46–48.

11. Овсієнко Л. М. Науковий текст як лінгвістична одиниця і комунікативний феномен / Л. М. Овсієнко // Педагогічні науки. – Херсон : ХДУ, 2011. – Випуск LX. – С. 125–128.

12. Овсієнко Л. М. Роль компетентнісного підходу в процесі навчання української мови студентів-філологів / Л. М. Овсієнко // Педагогічні науки. – Херсон : ХДУ, 2011. – Випуск LVIII (Частина 2). – С. 176–179.

13. Овсієнко Л. М. Проблеми реалізації компетентнісного навчання в процесі підготовки майбутніх учителів-словесників / Л. М. Овсієнко // Педагогічні науки. – Херсон : ХДУ, 2012. – Випуск LXI. – С. 281–287.

14. Овсієнко Л. М. Лінгвістика тексту як нова галузь мовознавства і основа фахової підготовки вчителя-словесника / Л. М. Овсієнко // Наукові записки Національного університету “Острозька академія” : збірник наукових праць. – Серія “Філологічна”. – Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2012. – Випуск 31. – С. 212–215.

15. Овсієнко Л. М. Проблема навчання лінгвістики тексту в теорії і практиці професійної гуманітарної освіти / Л. М. Овсієнко // Теоретична і дидактична філологія : збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький : ПП “СКД”, 2012. – Випуск 11. – С. 74–84.

16. Овсієнко Л. М. Основні підходи до засвоєння лінгвістики тексту студентами філологічних спеціальностей педагогічних університетів / Л. М. Овсієнко // Теоретична і дидактична філологія : збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О. М., 2012. – Випуск 12. – С. 85–90.

17. Овсієнко Л. М. Комунікативна компетентність як основа компетентнісного підходу до засвоєння студентами-філологами лінгвістичних дисциплін / Л. М. Овсієнко // Теоретична і дидактична філологія : збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич, 2013. – Випуск 14. – С. 61–71.

18. Овсієнко Л. М. Сутність понять “компетенція”, “компетентність”, “компетентнісний підхід”, “якість освіти” у світлі сучасної освітньої парадигми [Електронний ресурс] / Л. М. Овсієнко // Науковий вісник Донбасу (Педагогічні науки). – Луганськ, 2013. – № 2. – С. 1–13. – Режим доступу : nvd.luguniv.edu.ua/archiv/№№22/13olmsop.pdf.

19. Овсієнко Л. М. Текст як об’єкт вивчення психолінгвістики / Л. М. Овсієнко // Теоретична і дидактична філологія : збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич, 2013. – Випуск 15. – С. 58–69.

20. Овсієнко Л. М. Перспективи та проблеми застосування технічних засобів у процесі навчання лінгвістики тексту студентів філологічних спеціальностей / Л. М. Овсієнко // Наукові записки Національного університету “Острозька академія” : збірник наукових праць. – Серія “Психологія і педагогіка”. – Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2014. – Випуск 29. – С. 144–148.

21. Овсієнко Л. М. Текст як об’єкт вивчення лінгвістики і лінгводидактики / Л. М. Овсієнко // Теоретична і дидактична філологія : збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич, 2014. – Випуск 17. – С. 114–131.

22. Овсієнко Л. М. Текст в аспекті досліджень філософської герменевтики / Л. М. Овсієнко // Теоретична і дидактична філологія : збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький : Видавництво ФОП В. М. Гаврищенко, 2014. – Випуск 18. – С. 92–96.

23. Овсієнко Л. М. Особливості поетапного навчання лінгвістики тексту студентів філологічних спеціальностей на засадах компетентнісного підходу / Л. М. Овсієнко // Українська мова і література в школі. – К. : Видавництво ТОВ “Лазурит-Поліграф”, 2014. – № 3. – С. 41–46.

24. Овсієнко Л. М. Методи навчання лінгвістики тексту в системі компетентнісної мовної освіти майбутніх учителів-словесників / Л. М. Овсієнко // Українська мова і література в школах України. – К. : ТОВ “Фірма “Антологія””, 2014. – № 12. – С. 5–11.

25. Овсієнко Л. М. Реалізація ідеї текстоцентризму в навчанні лінгвістики тексту студентів-філологів / Л. М. Овсієнко // Рідна школа. – К. : ПП “Видавництво “Фенікс””, 2015. – № 11–12 (1031–1032). – С. 40–43.

26. Овсієнко Л. М. Компетентнісний підхід до навчання : теоретичний аналіз / Л. М. Овсієнко // Педагогічний процес : теорія і практика. – К. : ТОВ “Видавниче підприємство “ЕДЕЛЬВЕЙС””, 2017. – Вип. 2 (57). – С. 82–87.

Статті у закордонних наукових виданнях:

27. Овсиенко Л. Н. Основные проблемы обучения студентов филологических специальностей на основе компетентностного подхода / Л. М. Овсієнко // Славянские языки : системно-описательный и социокультурный аспекты исследования : сборник научных трудов : в 2 ч. – Брест : Издательство БрГУ имени А.С. Пушкина, 2014. – Часть 2. – С. 200–204.

28. Овсієнко Л. М. Технології навчання студентів-філологів у процесі вивчення лінгвістики тексту / Л. М. Овсієнко // Intellectual Archive. – Series “Education & Pedagogy”. – 2015. – Volume 4. – Num. 4 (July). – Toronto : ShinyWord Corp. – PP. 99–112.

29. Овсієнко Л. М. Закономірності компетентісно спрямованого навчання лінгвістики тексту студентів філологічних спеціальностей / Л. М. Овсієнко // Economics, management, law : socio-economic aspects of development : Collection of scientific articles. – Italy, Roma, 2016. – Volume 2. Psychology. Pedagogy and Education. – P. 245–250.

30. Овсієнко Л. М. Шляхи підвищення мотивації студентів-філологів до засвоєння лінгвістики тексту / Л. М. Овсієнко // Economics, management, law : problems of establishing and transformation : Collection of scientific articles. Psychology. Pedagogy and Education. – UAE, Dubai, 2016. – P. 389–392.

31. Овсієнко Л. М. Стимулювання мотивації студентів-філологів до засвоєння лінгвістики тексту / Л. М. Овсієнко // Economics, management, law : innovation strategy : Collection of scientific articles. Psychology. Pedagogy and Education. – China, Zhengzhou, 2016. – P. 357–359.

32. Овсієнко Л. М. Мультимедійні технології у стратегії компетентісно спрямованого навчання лінгвістики тексту студентів-філологів / Л. М. Овсієнко // Prospects for development of education and science : Collection of scientific articles. – Bulgaria, Plovdiv, 2016. – P. 338–345.

33. Овсієнко Л. М. Інноваційні процеси в системі формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів-філологів в Україні / Л. М. Овсієнко // Innovative processes in education : Collective monograph. – AMEETS p. z o.o., Poland, Lodz, 2017. – 256 p. – P. 130–141.

34. Овсієнко Л. М. Інноваційні підходи до вдосконалення професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах / Л. М. Овсієнко // Current scientific research : Collection of scientific articles”. – Canada, Montreal : Publishing house “BREEZE”, 2017. – P. 215–220.

35. Овсиенко Л.Н. Трансформация системы подготовки будущих педагогов в Украине: компетентностный аспект / Л.Н. Овсиенко // Непрерывное педагогическое образование : проблемы и поиски (Continuing pedagogical education : problems and search). – Казань, 2017. – № 2 (4), С. 63–74, 95–96.

36. Ovsiienko L.M. The main problems in teaching linguistics students on the basis of competency-based approach / L. M. Ovsiienko // *Science and education : trends and prospects : Collection of scientific articles.* – United States of America, Taunton : Aspekt Publishing of Budget Printing Center, 2018. – P. 321–326.

Тези, матеріали конференцій:

37. Овсієнко Л. М. Роль компетентнісного підходу в процесі навчання української мови студентів-філологів / Л. М. Овсієнко // *Проблеми модернізації освітнього процесу в школі і ВУЗі. Традиції та інновації в педагогіці початкової школи : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Сімферополь, 25-27 вересня 2013 р.).* – Сімферополь, 2013. – С. 122–123.

38. Овсієнко Л. М. Самостійна робота студентів-філологів у процесі навчання лінгвістики тексту / Л. М. Овсієнко // *Організація самостійної роботи студентів у контексті підвищення якості освіти: особистісний вимір: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Донецьк, 10-11 квітня 2014 р.).* – Донецьк : “Азов’є”. – 2014. – С. 134–136.

39. Овсієнко Л. М. До проблеми формування лінгвістичної компетенції студентів філологічних спеціальностей / Л. М. Овсієнко // *Тенденції розвитку вищої освіти в Україні : європейський вектор : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ялта, 20-21 березня 2014 р.).* – Ялта : РВНЗ КГУ. – 2014. – Частина 1. – С. 195–199.

40. Овсієнко Л. М. Компетентнісний підхід у вищій школі як феномен педагогіки і лінгводидактики / Л. М. Овсієнко // *Образне слово Луганщини : матеріали XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції імені Віктора Ужченка (м. Луганськ, 10-11 квітня 2014 р.).* – Луганськ : Видавництво ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2014. – С. 239–240.

41. Овсієнко Л. М. Формування мовної особистості студента-філолога на засадах компетентнісного підходу / Л. М. Овсієнко // *Вісник Прикарпатського університету.* – Серія “Педагогіка”. – Івано-Франківськ, 2014. – Випуск LI. – С. 88–94.

42. Овсієнко Л. М. Концептуальний та інноваційний потенціал компетентнісного підходу до навчання студентів-філологів / Л. М. Овсієнко // *Молодий учений.* – Херсон : ТОВ “Видавничий дім “Гельветика””, 2014. – № 12 (15) грудень. – Частина II. – С. 173–175.

43. Овсієнко Л. М. Система підготовки майбутнього викладача-філолога в Україні: компетентнісний аспект / Л. М. Овсієнко // *Педагогіка партнерства і компетентнісний підхід у процесі викладання дисциплін української філології як основа для успішної самореалізації майбутнього фахівця-інноватора: збірник матеріалів Всеукраїнської наради-тренінгу (м. Біла Церква, 6-9 червня, 2017 р.).* – Біла Церква : ФОП “Кірілін Б.П.”, 2017. – С. 112–125.

44. Овсієнко Л. М. Система підготовки майбутніх учителів-філологів в умовах євроінтеграційних процесів в Україні // *Вісник гуманітарного наукового товариства : наукові праці.* – Черкаси : ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2017. – С. 104–109.

Праці, що додатково відбивають наукові результати дисертації:

45. Овсієнко Л. М. Проблема визначення сутності медіатексту в науковому полі лінгвістики й лінгводидактики / Л. М. Овсієнко // Українська мова і література в школах України. – 2016. – № 2. – С. 9–13.

46. Овсієнко Л. М. Формування стратегічної компетентності учнів ЗНЗ на текстовій основі: прикладний аспект / Л. М. Овсієнко // Українська мова і література в школах України. – 2016. – № 6. – С. 39–45.

47. Овсієнко Л. М. Концентрація талантів. Елітна освіта / Л. М. Овсієнко // Національна економіка України : нові реалії та глобалізаційні виклики : [колективна монографія]. – К. : ЧП Сердюк, 2017. – С. 386–396.

АНОТАЦІЯ

Овсієнко Л. М. Методика навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу. – На правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). – Київський університет імені Бориса Грінченка МОН України. – Київ, 2018.

Робота присвячена обґрунтуванню теоретико-методичних засад та розробленню методики навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу.

У дисертації розкрито й уточнено сутність базових понять дослідження “лінгвістична компетентність майбутніх учителів української мови і літератури”, “методична компетентність майбутніх учителів української мови і літератури”; обґрунтовано концепцію поетапного навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів-словесників на засадах компетентнісного підходу; з’ясовано загальнодидактичні та специфічні принципи навчання лінгвістики тексту, сучасні підходи, форми, методи, засоби, технології навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури; схарактеризовано лінгводидактичні стратегії навчання лінгвістики тексту – продукування тексту, репродуктивного та інтерпретаційного текстотворення, навчання комунікативної взаємодії у формі монологічних та діалогічних текстів; описано проблемно-модульні та інформаційно-комунікаційні технології навчання лінгвістики тексту; визначено критерії, показники, рівні сформованості лінгвістичної та методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури; розроблено методику навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу; експериментально підтверджено позитивну динаміку формування у них лінгвістичної та методичної компетентностей.

У дослідженні визначено, що ефективність навчання лінгвістики тексту студентів філологічних спеціальностей на засадах компетентнісного підходу залежить від низки психологічних чинників (урахування взаємозв’язку процесу навчання й розвитку, мислення й мовлення; особливостей сприймання й розуміння

навчальної інформації; сформованості вмінь текстосприймання й текстотворення, а також рецептивних і продуктивних видів мовленнєвої діяльності), які сприяють формуванню в них лінгвістичної та методичної компетентностей. Доведено ефективність експериментальної методики навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу, розроблення системи вправ, спрямованих на розрізнення різних типів текстів, виділення в тексті смислових категорій, надфразних єдностей та абзаців, з'ясування структурної організації тексту; розрізнення видів і засобів мовних зв'язків; моделювання текстів різних функційних стилів, жанрів, типів мовлення; здійснення лінгвістичного аналізу тексту.

Ключові слова: лінгвістична компетентність майбутніх учителів української мови і літератури, методична компетентність майбутніх учителів української мови і літератури, компетентнісний підхід, система вправ, текст, лінгводидактичні стратегії навчання лінгвістики тексту, концепція поетапного навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу, методика навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу.

АННОТАЦІЯ

Овсиенко Л. Н. Методика обучения лингвистике текста будущих учителей украинского языка и литературы на основе компетентностного подхода. – На правах рукописи. Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (украинский язык). – Киевский университет имени Бориса Гринченко, МОН Украины. – Киев, 2018.

Работа посвящена обоснованию теоретико-методических основ и разработке методики обучения лингвистике текста будущих учителей украинского языка и литературы на основе компетентностного подхода.

В диссертации раскрыта и уточнена суть базовых понятий исследования “лингвистическая компетентность будущих учителей украинского языка и литературы”, “методическая компетентность будущих учителей украинского языка и литературы”; обоснована концепция поэтапного обучения лингвистике текста будущих учителей словесности на основе компетентностного подхода; выяснены общедидактические и специфические принципы, современные подходы, формы, методы, средства, технологии обучения лингвистике текста будущих учителей украинского языка и литературы; охарактеризованы лінгводидактические стратегии обучения лингвистике текста – продуцирование текста, репродуктивного и интерпретационного текстообразования, обучение коммуникативного взаимодействия в форме монологических и диалогических текстов; описаны проблемно-модульные и информационно-коммуникационные технологии обучения лингвистике текста; определены критерии, показатели, уровни сформированности лингвистической и методической компетентности будущих учителей словесности;

разработана методика обучения лингвистике текста будущих учителей украинского языка и литературы на основе компетентного подхода; экспериментально подтверждена положительная динамика формирования лингвистической и методической компетентностей студентов.

Изучение теоретических основ украинской лингводидактики дало возможность выяснить приоритетные позиции в обосновании принципов обучения в качестве исходных положений, в частности общедидактических и специфических: положительной мотивации, научности, интегративности, гуманизации, вариативности содержания обучения и научно-методического сопровождения, интерактивности обучения, сотрудничества, многовариантности и гибкости форм системы высшего образования, профессионально-педагогической направленности, фундаментальности образования и ее профессиональной направленности, продуктивности обучения, выбора индивидуальной образовательной траектории, профессиональной мобильности.

В диссертации определено, что эффективность обучения лингвистике текста студентов филологических специальностей на основе компетентного подхода зависит от ряда психологических факторов (учета взаимосвязи процесса обучения и развития, мышления и речи, особенностей восприятия и понимания учебной информации; сформированности умений текстовосприятия и текстообразования, а также рецептивных и продуктивных видов речевой деятельности), которые способствуют формированию лингвистической и методической компетентностей будущих учителей украинского языка и литературы.

Доказано, что проблемно-модульная технология создает условия для совместного решения преподавателем и студентами нарушенных актуальных языковедческих проблем, способствует формированию лингвистической и методической компетентности будущих учителей словесности; расширяет коммуникативные возможности студентов в рациональном накоплении системы знаний, способствует формированию у них мотивации к обучению, обеспечению обратной связи преподавателя со студентами; информационно-коммуникационные технологии позволяют привлечь мультимедийные возможности современных средств обучения для организации наблюдений над текстовым материалом, расширяют коммуникативные возможности будущих учителей словесности в рациональном накоплении системы знаний, способствуют формированию у них мотивации к самообразовательной деятельности, обеспечению обратной связи преподавателя со студентами педагогического вуза, позволяют привлечь мультимедийные возможности современных средств обучения для организации наблюдений над текстом, также овладеть образцами правильной речи.

Доказана эффективность экспериментальной методики обучения лингвистике текста будущих учителей украинского языка и литературы на основе компетентного подхода, разработана система упражнений, направленных на различение разных типов текстов, выделение в тексте смысловых категорий, надфразовых единств и абзацев, выяснение структурной организации текста;

различение видов и средств языковых связей; моделирование текстов различных функциональных стилей, жанров, типов речи; осуществление лингвистического анализа текста.

Ключевые слова: лингвистическая компетентность будущих учителей украинского языка и литературы, методическая компетентность будущих учителей украинского языка и литературы, компетентностный подход, система упражнений, текст, лингводидактические стратегии обучения лингвистике текста, концепция поэтапного обучения лингвистике текста будущих учителей украинского языка и литературы на основе компетентностного подхода, методика обучения лингвистике текста будущих учителей украинского языка и литературы на основе компетентностного подхода.

ABSTRACT

Ovsiienko L.M. Methodology of teaching text linguistics to future teachers of the Ukrainian language and literature based on the competency-based approach. – Manuscript. Thesis for a degree Doctor of Pedagogical Sciences, speciality 13.00.02 – theory and methods of teaching (the Ukrainian language). – Borys Grinchenko Kyiv University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2018.

In the thesis theoretical and methodological foundations and development of the methodology of teaching text linguistics to future teachers of the Ukrainian language and literature based on the competency-based approach are elaborated.

In the study the content of the basic concepts of the thesis, notably “linguistic competence of future teachers of the Ukrainian language and literature”, “methodological competence of future teachers of the Ukrainian language and literature” is construed and specified; the concept of phased teaching of text linguistics to future teachers of the Ukrainian language and literature based on the competency-based approach is substantiated; general and specific didactic principles of teaching text linguistics, modern approaches, forms, methods, procedures and technologies of teaching text linguistics to future teachers of the Ukrainian language and literature, namely, producing texts, reproductive and interpretative text production, teaching communicative interaction in the form of monologic and dialogic texts; task-based modular and information and communication technologies of teaching text linguistics are considered; the criteria, performance and levels of linguistic and methodological competences development of future teachers of the Ukrainian language and literature are defined; methodology of teaching text linguistics to future teachers of the Ukrainian language and literature based on the competency-based approach is elaborated; positive dynamic of forming linguistic and methodological competences of future teachers of the Ukrainian language and literature is experimentally substantiated.

The analysis of theoretical foundations of Ukrainian linguodidactics enabled determining priority standpoints in substantiating the principles of teaching as reference positions, namely, theoretical and specific ones: positive motivation, scientific nature, integration, humanization, variability of the teaching content and scientific-and-

methodological support, interactivity of teaching, co-operation, variability and flexibility of forms of higher education systems, professional-and-pedagogic focus, fundamentality of education and its professional orientation, productivity of learning, the choice of the educational path, professional mobility.

In the dissertation it is defined, that the efficiency of teaching text linguistics to future teachers of the Ukrainian language and literature based on the competency-based approach is determined by a number of psychological factors (consideration of interdependence of teaching and learning processes, thinking and speech; peculiarities of perception and understanding of educational information; the level of formation of text perception and text production skills as well as receptive and productive skills of speech), which enable the formation of linguistic and methodological competences of future teachers of the Ukrainian language and literature.

It is established, that the task-based modular technology provides opportunities for the joint addressing of relevant linguistic problems by a teacher and students, enables formation of linguistic and methodological competences of future language teachers; expands the students' communicative abilities concerning the rational accumulation of the system of knowledge, contributes to the formation of their learning motivation and provision of the feedback; information and communication technologies promote introducing multimedia facilities of modern educational tools to conduct the analysis of the textual material; broaden the communicative potential of future language teachers concerning the rational accumulation of the system of knowledge, enhance the formation of their motivation to self-directed learning, maintain the feedback from the students of pedagogical higher education establishments, enable implementing multimedia potential of the state-of-the-art teaching tools and resources to accomplish the analysis of texts and acquire model speech patterns.

The efficiency of the experimental methodology of teaching text linguistics to future teachers of the Ukrainian language and literature based on the competency-based approach and elaboration of a system of exercises aimed at distinguishing among different types of texts, singling out meaningful categories, supraphrasal units and paragraphs in texts ; defining the structural organization of the text; discerning types and means of speech connectors; modelling texts of various functional styles, genres, types of speech; and performing the linguistic analysis of a text is proved.

Key words: linguistic competence of future teachers of the Ukrainian language and literature, methodological competence of future teachers of the Ukrainian language and literature, competency-based approach, system of exercises, text, linguodidactic strategies of teaching text linguistics, concept of phased teaching of text linguistics to future teachers of the Ukrainian language and literature based on the competency-based approach, methodology of teaching text linguistics to future teachers of the Ukrainian language and literature based on the competency-based approach.